ДИНЧИЛӘР

ДӨРД ПӘРДӘДӘ

ӘФРАДИ-ӘҺЛИ-МӘҷЛИС

Һ а ч ы Г а ф а р — мәшһур мүлкәдар, гырмызы саггал, хәсис, мијанә либасда, 60 јашында.
О в р ә т и М ә ’ с у м ә — елмсиз оврәт, гәдим Гафгазын дөвләтли гадынлары гијафәсиндә, 50 јашында.
Қ ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — Һачы Гафарын оғлу, диндар фанатик, мәшһур хәсис, 30 јашында.
Һ ә л и м ә — Қәрбәлаји Һашымын оврәти, үзү өртүлү, мө’мин, мәһәлләнин мә’лум көзәлләриндән, 25 јашында.
М ү н ә в в ә р — Һәлимәнин гызы, дөвләтли гызларына мәхсус фахир либасда, 11 јашында.
А к и ф — доктор, Һачы Гафарын оғлу, Авропа гијафәсиндә, буғлары, саггалы гырхылы, 20 јашында.
Ш ә р и ф ә х а н ы м — докторун өврәти, мамалыг дәрси охумуш, 20 јашында бир көзәл гадын.
Ә с ә д у л л а — Һачы Гафарын нөкәри, авам бир нәфәр иранлы, 40 јашында, ән чындыр либасда.
Н ә з ә р ә л и — кәндли, Һачы Гафарын рәиҷјәти, чындыр либасда, 40 јашында.
М и р з ә Р ә һ и м а ғ а — мүчтәһид, гарны, бојну јоғун молла, 65 јашында.
М и р з ә Б а ғ ы р а ғ а — мәшһур оврәт мәрсиҷәханы, мүчтәһидин рәфиги, 55 јашында.
М о л л а Қ а з ы м — мәрсиҷәхан, 60 јашында.
Һ а ч ы С ә м ә д —
Һ а ч ы Ш ү к ү р —
Һ а ч ы Г у р б а н — } гырмызы саггаллар.
Һ а ч ы С а л е һ — пул мүамиләси алан гарны јоғун бир һачы, 60 јашында.
Н ә с р у л л а — касыб рәиҷјәт, Һачы Салеһин борчлусу, 50 јашында.
З ү л ф ү г а р — иранлы, мәшһур тез-тез арвад алыб-бошајан, 40 јашында.
О в р ә т и С ә л м ә — 20 јашында, чындыр либасда.
Г ә н б ә р — гочу, мәшһур гыз көтүрүб гачырдан, 30 јашында.
Н а з л ы — Гәнбәрин оврәти, фахир либасда, 18 јашында.
Н и с а б ә ј и м х а н ы м — мүчтәһид Мирзә Рәһим ағанын өврәти, 30 јашында.
П и н ә ч и Қ ә р и м — чындыр либасда, 60 јашында.
Бир нечә оврәт вә кишиләр.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Әһвалат ваге олур Һачы Гафарын евиндә. Ев сәрвәтдар бир шәхсин евини тәсвир едир. Һачы Гафарын оғлу доктор А к и ф отуруб башы ачыг китаб охујур. Нөкәр Ә с ә д у л л а дахил олур.

Ә с ә д у л л а — Аға, бир нәфәр ханым кәлиб, сизи көрмәк үчүн ичазә истәјир.

А к и ф — Оғлан, нечә ханымдыр?! Кет чағыр јаныма! *(Әсәдулла кедир)* Әчәба бу ким олмалы?

Ш ә р и ф ә х а н ы м дахил олур.

Ш ә р и ф ә — Әвәт, асудә вә унудучу бир гәлбә малик олан кишиләр әсири-мәһәббәт олан заваллы гадынларын изтираб ичиндә кечирдикләри үзун дәгигәләри дүшүнмәз, өзүнү романларла да мәшғул едә биләр.

А к и ф — Јох-јох! Шәрифәм, өјлә сөјләмә! Нә мәним гәлбим унудачаг бир гәлбдир, нә дә сән унудулачаг бир мәләк.

Ш ә р и ф ә — Мәнә кишиләрин ешг вә мәһәббәтә гијмәт гојмајачагларыны бир чохлары сөјләјирди инанмырдым, лакин бурасыны сиздә тәчрүбә еләдим.

А к и ф — Шәрифәм, өјлә сөјләмә! Мәһәббәтинә јәмин едирәм ки, мәндән мәһәббәтсизлији дејил, вердијим сөзүн уғрунда чан вермәјә һазыр олдуғуму дәхи тәчрүбә едәчәксән, мән һеч вахт сәни унутмамышам.

Ш ә р и ф ә — Әвәт, унудулдум! Бир кушәјә атылдығым бәс олмурду, тәзәдән бир залымын гучағына дүшүб бир чаһилә гадын олмагла да тәһдид олунурам.

А к и ф — Кимдә о һүнәр вардыр ки, мәним тәмиз руһуму бәдәнимдән чыхарыб кәсиф бир чисмә дахил еләсин.

Ш ə р и ф ə — Һər нədən исə мən мəһв олурам! Сən исə *(ағлајыр)* мəни унудачагсан!

А к и ф — Һеч кəс ики нəфсин е'дамына фитва верəмəз, верəрсə дə хејир апармаз!

Ш ə р и ф ə — Аһ кишиләр унудучу! Кишиләр залим! Хүсусən ата-аналар даһа да гатилдир *(ағлајыр)*.

А к и ф — *(Шəрифənин башыны синəсинə алараг)* Шəрифəм! Мəләјим, ағлама. Сən дə, мən дə аталарын истибдады алтында əзилирик. Лакин кенə дə мəнə залымлыг јарашмаз! Зира мən сənə сөз вердијим вахт чанымы, руһуму, һиссими дə сənə тəслим етмишəм вə һаман əһдимə вəфа едəчəјимə кенə дə сөз верирəм. Зира мən ешг вə мəһəббəт һекајəләрини Шəрифə ады илə башлајыб, Шəрифə ады илə битирмək истəјирəм.

Ш ə р и ф ə — Акиф, мəни мəзəммəт етмə! Мən сəни көзəллик вə елмин үчүн севмиш олсајдым сəндən дə елмли, сəндən дə көзəл бир киши тапмагла өз ешгими дəјишə биләрдим. Лакин сəндəки тəбии көзəллији мən бир башгасында тапачағыма əмин дејиләм!

Акиф вə Шəрифənин əлləри бир-бириндə олдуғу һалда Акифин анасы М ə с'у м ə дахил олур.

М ə 'с у м ə — Акиф! Оғлум! Бу гыз кимдир?

А к и ф — Ана, бу һəјалы гызы сизə тəгдим едирəм. Бу һаман Шəрифə ханымдыр ки, мəним илə Шветсаријада докторлуг мəктəбиндə охујурду. Бу гыз арзу едир ки, даима сизин һүзурунузда јашасын. *(Шəрифə тутуб Мə'сумənин əлини өпүр)*.

М ə ' с у м ə — Чох хош кəлиб сəфа кəтирибдир. Өзү дə бир хош вахтда кəлибдир ки, бундан да јахшы күн олмаз. Бу күнləр истəјирик ки, сənин дə тојуну башлајаг. Даһа нишанлын Асја да јазыгдыр. Дөрд илдир көзү јолдадыр!

Ш ə р и ф ə — *(Диксиниб əлини башына гојараг)* Акиф, мən артыг дајанмајырам, даһа мən кедирəм, саламат гал! *(кедир)*.

А к и ф — Аман аллаһым, нə олду? Бу нə хəта?!

М ə 'с у м ə — Акиф, бəс јолдашын нə үчүн тез кедир?

А к и ф — *(Бир көзү гапыда)* Чүнкү сən ону бурадан говдун, чүнки сən онун назик гəлбини јахдын... Аһ заваллы Шəрифə, дəрдинə чарə үчүн кəлдисə дə јени бир јара илə гајытмаға мəчбур олду.

М ə' с у м ə — Субһаналла, мən она ширин дилдəн башга ки, сөз сөјləмəдим.

А к и ф — Мəним тојум шад башланарса анчаг бу гəлбини сындырдығыныз Шəрифə илə башланачаг. Јасым, гəмли, əчəлли, фəлакəтли күнləрим исə сənин севдијин Асја илə вүчудə кələчək. Чүнки о, мəним үрəјимə биканədир, јабанчыдыр.

М ə' с у м ə — Үзүн гара олсун, бу нə сөздүр?

А к и ф — Əвəт доғру сөз будур. Сən буну атама да сөјlə. *(Кедир)*.

М ə ' с у м ə — Бура бах, бура бах! Бир бунун ағлына тамаша елə! Валлаһ өзүмү өлдүрəрəм!

Һ а ч ы Г а ф а р ын өскүрмək сəси кəлир. Дахил олур.

Һ а ч ы Г а ф а р — Ај арвад, сənə демəмишəм ки, гарачы кими сəсини башына салма? Кенə евдə бу нə һај-күјдүр? Кəлин һара кедибдир? Аһ, гочалыг нə јаман шејдир.

М ə 'с у м ə — Аллаһ сənин евини башына учурсун. Аллаһ сəни бу гоча вахтында имансыз дүнјадан апарсын. Сənə јүз дəф'ə дедим ки, оғлуну докторлуға көндəрмə, елə мən дедим, мən дə ешитдим. Де бујур инди чавабыны вер!..

Һ а ч ы Г а ф а р — Сəсин чох да хошуна кəлмəсин! Сөзү гыса сөјlə көрүм нə олуб ки?

М ə 'с у м ə — Нə олачаг, кишинин гызынын евини јыхдын.

Һ а ч ы Г а ф а р — Лə'нəти-илаһијə кирифтар оласан. Мəним саггалымын бу вахтында гыз илəн, зад илəн нə ишим вар? Гыз кимдир?

М ə' с у м ə — Ким олачаг! Рəһмəтлик Һачы Гасымын гызы Асја, белə сənин оғлун Акифин адахлысы, инди анладын ки?

Һ а ч ы Г а ф а р — Ај имансыз өлəсən, даһа мəндə үрək галмады, ачығыны сөјlə көрүм ахыр гыза нə олуб?

М ə ' с у м ə — *(ағлајыр)* Даһа бундан ачыг нə дејим! Оғлум кедиб башы ачыг кəзən Шəрифəни кəтириб евə ки, буна мən мəктəбдə охујанда сөз вермишəм, алым.

Һ а ч ы Г а ф а р — Арвад, мəкəр ихтијар ондадыр ки, кедиб Шəрифəни алсын? *(Һəлимə дахил олур)*. Кишинин гызына дөрд илдир ки, үзүк верилиб, будур

бөјүк бачысы он илдир мәним оғлумун евиндәдир. *(Газәбли)* Валлаһы ки, елә бир сәфеһ хәјала дүшсә бу мал-дөвләтдән елә мәһрум еләрәм ки, күн чөрәјинә мөһтаҹ галар. *(Һәлимәјә)* Кет бир ичмәли су кәтир. *(Һәлимә кедир).*

М ә ' с у м ә — *(Һәлимәни көстәрир)* Будур, бир һалал сүд әммиш арваддыр, бир нәфәрин јадына кәлмәз ки, буну башыачыг көрсүн. *(Һачы Гафара)* Һәлә кичик бачысы ки, бир парча чаваһирдир. Бир бармаг бојда иди анасы мәсчидә кәтирәндә үзүнү тутарды.

Һ а ч ы Г а ф а р — Арвад, елә мән дә бу фикри еләдим. Дедим ики бачы бир евдә олсун, чөрәјим дә парчаланмасын.

М ә ' с у м ә — Киши, кетдијин Мәккәјә анд олсун, онун мө'минлијиндән дә артыг гычынын сыныхлығыдыр. Узаг јери бағчадыр, јахын јери мәтбәх. Һеч оғлун Кәрбәлаҹы Һашым да арвадындан галычы дејил. Он јашында гызы акушкадан күчәјә бахдығы үчүн аз галырды гызы өлдүрсүн.

Һ а ч ы Г а ф а р — Кәрәк арвад, гыз тајфасыны елә үркүдәсән ки, билмәсин аллаһын күнү көјүн һансы тәрәфиндән чыхыр, һансы тәрәфиндән батыр.

М ә ' с у м ә — Белә һа! Амма Шәрифә шилапканы гојуб башына, күчәдә кедәндә көзләри һавада ојнајыр.

Һ ә л и м ә су кәтирир верир Һачы Гафара.

Һ а ч ы Г а ф а р — Атан Һачы Гасым аби-Ковсәр сујундан сираб олсун.

Нөкәр Ә с ә д у л л а дахил олур.

Ә с ә д у л л а — Аға, беш-алты нәфәр кәндли кәлибсизи көрмәк истәјир. Амма сонра аға мәни јаманлама, өзләри дә касыба охшајырлар.

Һ а ч ы Г а ф а р — Кедә, нијә демәдин ки, Һачы евдә дејил?

Ә с ә д у л л а — Бәли, дедим ки, елә индичә кәлиб, һәлә намазыны да гылмајыб.

Һ а ч ы Г а ф а р — Аллаһ сәнә дә лә'нәт еләсин. Јүз дәфә демишәм ки, көрдүн ки, әјни-башы чырыгдыр, дејинән ки, Һачы евдә дејил, вә һалонки гардашым даолмуш олса. Кет бурах кәлсинләр, ганмаз һарамзада. *(Арвадына)* Мәним бу кәндли тајфасындан зәнд илә зәһләм кедир. Елә јанына ки, кәлибләр башлајачаглар анд ичмәјә.

М ә ' с у м ә — Аллаһ онлары вурсун. Күндә бир дәстә кәлиб еви зибилләјиб кетмәкдән башга мәнфәтләри јохдур.

К ә н д л и л ә р дахил олурлар.

Һ а ч ы Г а ф а р — Балам, кенә нә вар төкүлүб кәлмисиниз? Гојмазсыныз бир халг евиндә раһат отурсун?

А к и ф дахил олур, бөркүнү гојуб әјләшир гәзет охумаға.

Н ә з ә р ә л и — Һачы, сән оласан кетдијин Мәккә, сән оласан Хорасанын гызыл күнбәзләри, сән оласан гырмызыкөз ағам, бир јахамызы Кәрбәлаҹы Һашым ағанын әлиндән гуртар!

Акиф һејрәтли бахыр.

Һ а ч ы Г а ф а р — *(арвадына)* Көрдүн ки, мән сәнә әввәлдән бунларын һәјасызлыгларыны демәдимми? *(Кәндлиләрә)* Кенә нә олубдур ки, тамам Мәккә, Мәдинәни јығыб төкдүнүз бура?

Н ә з ә р ә л и — Нә олачаг, јаны диши балалы инәјими сатыб вердим ки, борчдан хилас олум. Көтүрүб јанымда да бир кағыз чырды ки, бу да сәнин һөччәтими гојуб судда евими сатдырмаг истәјир.

Һ а ч ы Г а ф а р — Кәс сәсини намәрбут. Мән һачы адам, һөччәт зад билмирәм.

К ә р б ә л а ҹ ы Һ а ш ы м дахил олур.

Ајганмаз оғлу, бу чүр һарамзадалар илән нијә алышвериш едирсән? Бәлкә бу евдә бир башга адам олајды. Елә биләрдиләр ки, доғрудан да мән пул тәнзили зад јеҹән адамам. *(Кәндлиләрә)* Чыхын бурадан намәрбут оғланлары!

А к и ф — Билмәјирәм јенә, илаһи, бу нә мәнзәрәдир? *(Атасына)* Нә үчүн бунларын дәрдләринә јетишмәмиш евдән говурсунуз?

К ә р б ә л а ҹ ы Һ а ш ы м — *(Кәлир Акифин јанына)* Акиф, белә ишләрә гарышма. Бу кәндлиләрин хасијјәтидир. Мән бунун, доғрудур, һөччәтини гојмушам сурада, амма ондан бир дә алмајачағам. Чүнки еви горхурам сатсын өзкәсинә. Индидән истәјирәм ки, башыны бағлајам. Гәләт еләјир, бир дамы вардыр гојсун галсын өз өвладына, нә үчүн сатсын.

А к и ф — Ојлә исә мән дә сәндән разы оларам вә бунун да мүгабилиндә сәнә бир тәзә мүждә верәчәјәм.

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м — Һələ сən мүждə верəндən сонра көр мən нə мүждə верəчəjəм. Будур əлимə бир китаб кечиб ки, тамам дүнjада мисли jохдур.

А к и ф — Кəблə Һашым, гəзетənин jаздығына көрə бундан сонра дүнjада олан мүһарибəлəр, ган төкмəлəр, гətл. гарət, зүлм, чəбр—һамысы мəһв олачагдыр. Бүтүн бөjүк дөвлəтлəр jығылыб истəjирлəр тəрксилаһ едиб бүтүн бəшəриjjəти асудə jашамаға бурахсынлар. Догрудан да бу хəбəр мənə бир тəзə чан верир. Даһа бундан сонра нə ағлар көзлəр, нə дə мəзлум вə кичик миллəтлəрин əзилмəсини көрмəjəчəjик.

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м. — Буна да бир мүждə хəбəри дejирсən? Пəс көр мən нə китаб кətирмишəм? Бу китабы атамын чəми дөвлəти илə дəjишмəрəм. Бу бир тəзə мүчтəһидин рисаləсидир ки, шөһрəти дүнjаны тутуб. Əввəл-ахыр бүтүн шəһəрдə бирчə дənədир ки, о да дүшүб мəним əлимə.

Һ а ч ы Г а ф а р — *(арвадына)* jəгин ки, кенə бешалты аббасымы тəлəф елəjиб.

А к и ф — Вај-вај бизим һалымыза! Нə вахта гədəр бу рисаləлəрдən, jə'ни гүсл, тəһарəт программалары илə ojнамалыjыг.

К ə р б ə л а j ы Һ а ш ы м — Машааллаһ сənə! Догру десən əлиндəки гəзетəни бундан артыг билирсən.

А к и ф — Əлбəттə, гəзетə артыгдыр! Гəзетə мүгəддəсдир. Зира гəзетədə даима бир jенилик вар, лакин о рисаləдə əскилик, тəһарəт, нəчасəт, һəчамəт, кəсафəт, үфунət сөзləри долудур.

Һ а ч ы Г а ф а р — Арвад, дур бир даш сал мənим бу башыма *(Ики əлли чалыр башына)*. Галмышам бу ики дəлинин арасында, билмирəм һара кедим? Бу оғлум бир чүрə дəли, бу оғлум да бир чүрə ахмаг.

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м — Ата, анд олсун кетдиjин Мəккəjə, бу күн елə билирəм дүнjаны мənə верибləр. *(Мəчлисə)* А киши, мəни лап гəфлət басмыш имиш ки, Ағанын jаздығына көрə мənə чохдан Мəккə вачиб олмуш имиш.

Һ а ч ы Г а ф а р — *(арвадына)* Көрдүн дəлидир? *(оғлуна)* Кедə, башына соjуг дəjибдир нədир? Нечə сənə Мəккə əлагə тапыбдыр?

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м — Əлбəттə, мənə дəли демəjə һаггын вардыр. Чүнкү мəсələдən хəбəрдар дejилсən. Инди гулаг асын охуjум. *(охуjур)* Һəр пəсəри

ки, пədəрəш дəр һал-һəjат нəбашəд вə дəр кəсбикари пədəре ход иштирак немудə дөвлəте-мал чəм' нумаjəд, он шəхсра зиjарəти бejтүлһəрам вачиб əст. *(Китабы өпүр)* Валлаһы ки, бу ил пиjадə дə олса кəрək кедəм.

Һ а ч ы Г а ф а р — Чох көзəл! Балам, бу рисаlənин jазаны кимдир?

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м — Ким олачаг, Фазили-Əрдəбили сəлləмəллаһу таала.

Һ а ч ы Г а ф а р — Арвад, jалан десəм гутдуғум оруч Jезидин олсун, мən əввəлинчи дəфədир ки, Əрдəбилдən Фазил ешидирəм. Кенə десəjди ки, Əрдəбил лотусу һеч дарыхмаздым. *(Оғлуна)* Де көрүм һəлə төксən, jаинки кенə дə шəһərдə дəли олан вар?

К ə р б а л а j и Һ а ш ы м. — Бу күн тездən евдən чыхдым көрдүм ки, дишим чох ағрajыр. Дедим ки, кедим бир хəттимə һəна бағлajым. Сонра кəзүмүн ағрысындан сөһбəт дүшдү, дедиләр ки, кəрək бojнунун далысындан бир һəчəмət гojулсун.

Һ а ч ы Г а ф а р — Узун данышмагда һеч анандан далы галмазсан.

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м — Уста Гənбəр һəчəмəти бojнумун далысына гоja-гоja сөһбəти кətириб чыхарды бу jерə. Деди ки, һəтта ағанын рисаləси дə бу саатда ешик һамамда, устанын сандығынын үстədир. Рисаləни кətирən дə бу Уста Гулдур ки, Кəблə Тejмурун башына кисə чəкир. Ағаны рубəру көрүб он беш күн дə намазында олубдур.

Һ а ч ы Г а ф а р — Бəли, арвад, jахамыз Нəчəф мүчтəһидлəринин əлиндəн гуртармамыш дүшдү һамам мүчтəһидлəринин əлинə. Мənим иманыма лə'нəт олсун ки, əкəр jалан дejирəм. Мən индиjə гədəр һамам мүчтəһиди ешитмəмишəм. *(Кəблə Һашыма)* Ат о китабы аллаһы севəрсən, онсуз да мənим евим jыхылыб.

К ə р б ə л а j и Һ а ш ы м. — Ата, сən аллаһ елə буjурма! Мənим мин чаным олajды, мини дə бу ағанын рисаləсинə гурбан олajды!

Һ а ч ы Г а ф а р — Арвад, дур бу гапылары бағла, килидини ат дама. Бир оғлуму гojмушам дəрсə, кедиб һамамдан бир китаб кətириб ки, мənə Мəккə вачибдир. О бири оғлуму да көндəрдим дəрсə, буғун-саггалыны гырхдырыб кəлди бəс олмады. Дөрд илдир ки, кишинин гызына үзүк верилиб, инди кəлибдир башыачыг Шəрифəни истəjир. Бунлар икиси дə дəли дejил бəс даһа нədир?

А к и ф — Бәли, мән Асјаны алмаг истәмирәм. Чүнки мән ону алсам, она зүлм етмиш олачағам. Мән ачыгларла јашамағы севирәм, о исә өртүлү јашамышдыр.

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Һеч бунун бир шеjә дәхли вардырмы?

А к и ф — Бәли, мән Асјаны алсам, о истәдиjи һәjаты мәндән көрә билмәjәчәкдир. Мәним севдиjим шәрифәләрдир. Һәлимә илә асјаларын да истәдиjи мәним гардашым Кәрбәлаjы Һашым кимиләрдир.

К ә р б ә л а j и Һ а ш ы м — Jенә бир алнын мәһүрә дәjсәjди, үрәjим jанмазды, өзүн дә өмрүндә гүсл тәjәммүмүн тәһәрини билмәзсән, башламысан мәнә ejиб тутмаға.

А к и ф — Доғрусу мән истигбалымы, сәадәтими онда көрүрәм ки, алдығым өврәт мән дедиjими анласын, мән дә о дедиjини анлаjым. Лакин сиз бурасыны дүшүнмәjирсиниз. Һәм мәнә, һәм дә мәнә алмаг истәдиjиниз асјалара зүлм еләjирсиниз.

М ә ' с у м ә — Сәнин үзүн гара олсун! Һеч билирсән ки, Асја сәни нечә истәjир? Ганады јохдур ки, учсун. Сәнин кәлмәjинә нәзир дејиб, инди дә оруч тутур.

А к и ф — Нә јапсын заваллы? Она оруч-намаздан башга бир шеj өjрәтмишләрми? Әлбәттә, анчаг онунла ач галмағы бир фәзиләт билән вә онунла да беһиштә кетмәк истәjән кишиләр јашаја биләрләр.

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Балам, нечә сәнин гejрәтин гәбул едир ки, оврәтин намәһрәм кишиләрин јанында башыачыг долансын?

А к и ф — Әчәба, индидәми јазыг гадынлары тачир мәта'лары кими кисәләрә долдурмаг истәjирсиниз? Гоj онлар да ачыг һавада кәзиб тәмиз һава алсынлар.

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Арвад, чәми тәгсирләр сәндәдир ки, буну мән охумаға көндәрәндә мане' олмадын.

М ә ' с у м ә — Јаланчы имансыз өлсүн! Јаланчы динсиз өлсүн! Буну да мән дедим ки, кет саггалыны — буғларыны гырхдыр, өзүнү чин-шәjатин шәклинә сал?

А к и ф — Һеч бир-биринизи тәһгир етмәjин. Мән бу түкләри үзүмдә бир кәсафәт һесаб едирдим, она көрә дә белә еләдим.

К ә р б ә л а j и Һ а ш ы м — Сән аллаһ елә сөjләмә! Мәним бу саггалым дөрд дәфә аға.. гуллуғуна кедибдир. Валлаһ, бу саггалымын бир түкүнү атамын

чәми дөвләтинә дәjишмәрәм. Мән билирәм ки, бунун сәбәбинә чәһәннәм оду мәни јандырмаjачагдыр.

А к и ф — Кәблә Һашым, бурах кәнара бу алдадычы сөзләри, фәгир кәнд халгынын ганыны сора-сора дөвләт саһиби олуркән jенә дә беһишт, чәһәннәм сөзү данышырсан. Лакин мән көрүрәм ки, дүнjада беһишт сизин, чәһәннәм дә фәгирләриндир. Ахирәт исә күлүнч вә мәсхәрә!

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Балам, даһа нијә дејирсән ки, дәрс охујуб адам олмушам? Бир jерли сөjлә ки, башлы-гулаглы бир ахмаг олмушам. Бәс ар-гejрәтә нә дејирсән? Башы ачыглыға нә дејирсән?

М ә ' с у м ә — Һеч Асја нәчабәтдә дүнjада бир гыз вардыр ки?

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Бу гызын анасы Шәрәфнисә ханым дөрд һасарын арасында ағача алма дәрмәjә чыханда билирсән рәһмәтлик Һаҹы Гасым нә еләмишди? Вуруб салмышды jерә ки, мәбада бојуну намәһрәм көрсүн. Арвадын бели сынмышды. Елә һаман сынмаг илә дә өлдү. Мән сәнә белә гыз алырам.

А к и ф — Өврәтләри вуруб өлдүрүнчә, онлары башы өртүлү кәзмәjә мәчбур единчә, вәһши мүсәлман кишиләрини тәрбиjә етмәк олмазмы?

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Дүзүнү дејирәм, һәркаһ бу сәфаһәти башындан чыхартмасан бу мал-дөвләтдән сәнә бир шаһы да һиссә вермәjәчәjәм.

А к и ф — Әчәба мән инсанлыгдан данышырам, сән мәнә мурдар дөвләтдән данышырсан. Һалбуки, бу дөвләт кәндлиләрин көз jашларындан чәм' олунубдур. Ачыг өврәтләрин ачыг олан гәбаһәтини көрән әски гафалар өртүлү гәбаһәтләри дә унутмамалыдыр. Мән гәлби ачыг олдуғум кими ачыглығы да севирәм. Өзүмү бу шәкилләрә ондан өтрү салмышам ки, һәшәрата охшамајым.

Һ а ҹ ы Г а ф а р — Һәшәрат өзүнсән, динсиз оғлу динсиз. *(Кәблә Һашымын әлиндән рисаләни алыб атыр, Акиф башыны әjир, китаб кедир бајыра).*

К ә р б ә л а j и Һ а ш ы м — Ата, сән аллаһ ағанын рисаләсини биһөрмәт еләмә. *(Гачыр ешијә).*

М. Ф. Ахундов ад.
Азәрб. Республика
КИТАБХАНАСЫ

пәрдә дүшүр.

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

Ваге олур Қәблә Һашымын евиндә. Хәсис бир дөвләтлијә мәхсус гафгазлы евидир.

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — Ај ушаг, даһа отурмаг вахты дејил! Дурун гачын о бири отаға, адам кәлир! Даһа јубанмајын! Ја аллаһ... ја аллаһ. Тез! тез!..

Ш ә р и ф ә — Ај Кәрбәлајы, мәкәр нә олубду ки?

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — *(Һәлимәјә)* Ај арвад, сән буна бахма, көтүр чаршабы тез ол, евә адам кәлир!..

Ш ә р и ф ә — *(мәчлисә)* Валлаһ, бунларын ишинә лап мәәттәл галмышам. Мән ешитмишәм ки, вәһшиләр кәләндә адамлар кәрәк гачсын. Амма бунлар дејирләр ки, гачын адам кәлир.

М и р з ә Р ә һ и м вә М и р з ә Б а ғ ы р дахил олурлар, арвадлар о бири отаға кечәндә көрүнүрләр. Қәблә Һашым о тәрәф-бу тәрәфә гачыр.

М и р з ә Р ә һ и м — Кәблә Һашым, бу нә фүзуллугдур? Сән мәни кимләрә охшадырсан! Мән он сәккиз илдир ки, тәһсилдән кәлмишәм, көзләрим намәһрәмә саташмајыбдыр! Әстәғфурулла рәбби вә әтуби илејһ.

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — *(кәлиб әлиндән өпәрәк)* Чәнаб аға, кәрәк мәним тәхсиримдән кечәсиниз. Хаһиш едирәм онлары да өз кәнизиниз һесаб едиб әјләшәсиниз.

М и р з ә Р ә һ и м — Китабүл-һәггүлјәгин саһиби бујурурлар ки, һәр о мө'минләр ки, көзү бир дәф'ә намәһрәмә саташса гырх иллик гәбул олунмуш ибадәтини ловһдән позарлар.

М и р з ә Б а ғ ы р — Чәнаб аға! Әјләшин. Бу мө'минин гәлбини әлә кәтирмәк үчүн худавәнди-аләм сизи ондан өтрү хәлг еләмишдир ки, күнаһкар бәндәләрин күнаһыны бағышлатдырасыныз. *(Голундан тутуб әјләшдирир.)*

М и р з ә Р ә һ и м — Хејли хуб. Қәблә Һашым, гонагларын даһа кимдир?

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — Бир өзкә гонагларымыз јох. Мәһз рәһмәтлик атамын Мәккә јолдашларыдыр.

М и р з ә Р ә һ и м — Бәс әхәвинизин тәшрифи һарададыр?

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — Чәнаб аға, о да хидмәтинизә кәләчәкдир. Лакин кәрәк әфв едәсиниз. Чүнкү мүсәлмана-зада охшамаз.

М и р з ә Р ә һ и м — Ејб етмәз, кәрәк бурада һазыр

олсун. Чүнки онун вүчуду бурада олмаса бөлкү ишләри шәр'ән баша кәлмәз.

К ә р б ә л а ј и Һ а ш ы м — Инди ки, аға изин верир, мән дә чағырарам. *(кедир)*.

М и р з ә Б а ғ ы р — Чәнаб аға, о учабојлу оврәтә јахын отуран балача гызы көрдүнмү? Һаман гыз бу Кәрбәлајы Һашымын гызыдыр. Бир нечә дәф'ә аллаһын әмрини јеринә јетирмәк үчүн бу Кәрбәлајы Һашыма изһари-мәтләб еләмишәм, кенә дә ајағы бир тәрәфә чыхмајыбдыр.

М и р з ә Р ә һ и м — Сән һеч тәләсмә! Бунун башына Мәккә һавасы дүшүбдүр. Ишләрин һамысы дүзәләр. Бу Мәккә сәфәри чох да јүнкүл сәфәр дејилдир. Вәба вар, таун вар, исһал вар, нә билим чүрбәчүр нахошлуглар да вардыр. Һәлә мәнә де көрүм о акушканын арасында отуран матушка ким иди?

М и р з ә Б а ғ ы р — Чәнаб аға, нечә акушка, нечә матушка? Нә бујурурсан? Бу һаман докторун арвады Шәрифәдир ки, өзү да мамалыг дәрси охујубдур.

М и р з ә Р ә һ и м — Нә бујурурсан сән, нечә Шәрифә? Мәјәр о мүсәлмандыр? Худавәнда сән фәрјада јетиш! Нә јаман күнләрә галдыг!

М и р з ә Б а ғ ы р — Чәнаб аға, әслинә бахсан Шәрифә әлдән кедиб, дини иманы бадә верилиб. Анчаг кәрәк сиз истәғфар едәсиниз. Чүнки кенә үмид бирчә сизә галыбдыр.

М и р з ә Р ә һ и м — Доғрудан да хејли вәчиһәдир! Хејли саһибчамалдыр. Һејфләр олсун ки, чәһәннәм одуна јаначаг.

М и р з ә Б а ғ ы р — Чәнаб аға, кәрәк бу бичарәләрә гијамәтин күнү шәфаәт едәсән.

М и р з ә Р ә һ и м — Олмаз! Олмаз, Мирзә Бағыр! Кәрәк бу тәнасүби-әндам чәһәннәм одларында јансын, кәрәк бу зүлфи-мүшкфамә әгрәбләр долашсын, кәрәк бу шухи-күләндам иланларын хөрәји олсун.

А к и ф вә Қ ә б л ә Һ а ш ы м дахил олур.

А к и ф — Хош кәлибсиниз ахундлар! Чох илтифат бујурмусунуз!

М и р з ә Р ә һ и м — Аллаһ сизи һифзи-әманәтиндә сахласын. Лакин мүсәлман олдуғунуз һалда өзүнүзү бу шәклә салмагда һеч инсаф етмәјирсиниз?

А к и ф — Мән өзүмү бу шәклә ондан өтрү салмышам ки, һәмишә гардашым Кәблә Һашым илә бир јердә

дуранда халг бахыб көһнә дүнја илә тәзә дүнјаны көрә билсинләр.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, замани ки, мәһшәри-күбра гурулар, бир дәстә үзүнүн дәриси сојулмуш чамаат кәтирәрләр. Дөшләриндә оддан ловһәләр олар. О ловһәләрдә јазылмыш олар ки, бу чамаат дүнјада өз буғ-саггалларыны гырхдыранлардыр.

Қәблә һашым ағлајыр.

Акиф — *(күлүр)* Будур сизин сөјләдијиниз әфсанәләрә көһнә дүнјадан нүмунә олан кәблә һашымлар гадынлар кими ағлајыр. Лакин акифләр сизә вә она ачы-ачы күлүр. Сөјлә мәнә нә ки, истәјирсән.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, һәлә бу чәһәннәмин нәдән ибарәт олдуғуну анламыр, амма гулаг вер әрз ејләјим. Бир чамааты да гијамәтин күнү мәһшәрә кәтирәрләр ки, онларын башынын тәпәсиндә оддан газанчалар гајнајыр. Бу һалда мәһшәр әһли һәјәчана кәлиб сөјләрләр: илаһи, кенә кимдир бу чамаат?.. Китаб рәббүләрбаб јетишәр: еј мәним бәндәләрим, бунлар да һаман адамлардыр ки, башларына шапка гојублар.

Қәрбәлаји Һашым ағлајыр.

Мирзә Бағыр — Худавәнда, сән јетиш шиәләрин фәрјадына, субһаналлаһ!.. Әстәғфуруллаһ, бу нә аләмдир мәкәр?

Акиф — Евиниз бәрбад олсун, дүнја бир-биринә дәјиб, гијамәт күнү дүнјада башланмыш. Амма сиз кенә дә јухудан, хәјалатдан, көзә көрүнмәјән әфсанәләрдән данышырсыныз.

Мирзә Рәһим — Бәли, һәлә сән гафилсән, һәлә чәһәннәмә инанмазсан. Бир күруһу мәһшәр мејданына дахил едәрләр ки, онларын ағзындан әгрәбләр, иланлар төкүләр. Хитаби-рәббүләрәбаб јетишәр ки, еј мәним бәндәләрим, бунлар да һаман адамлардыр ки, әчнәби дилләриндә дәрс охујублар.

Кәрбәлаји Һашым — *(ағлајыр)* Илаһи, сән о күнкү күндә мәним гардашымын фәрјадына јетиш! Илаһи, сән бизим күнаһымыздан кеч!

Акиф — Һәгигәтдә мән билмәјирәм ки, сизин бу әфсанәләринизә күлүм, ја ағлајым? Амма буну мән јәгин етмишәм ки, сизин өзүнүз дә бу һәдјанлара инанмајырсыныз. Лакин бу әфсанәләр сизин әлиниздә бөјүк бир

аләтдир ки, онун васитәсилә мәним авам гардашымы вә бунун кимиләри өз торунуза салырсыныз.

Мирзә Рәһим — Бу сөзләрә дә инанмајан, аллаһа инанмајыр. Бири дә ки, аллаһа инанмады онун илә данышмаг да һарамдыр. *(Мирзә Бағыра)* Мирзә Бағыр, дур бурадан мәни харич елә! Мән ешидә билмәјирәм белә-белә сөзләри.

Мирзә Бағыр — Чәнаб аға! Сиз мүчтәһидләрә лазымдыр ки, кенә дә бунлары һаг јола дәлаләт ејләјәсиниз. Беһишт вә'дәләри вериб чәһәннәм әзабындан горхудасыныз ки, бәлкә ағлы башына кәлсин.

Акиф — Сиз әкәр ахирәтин чәһәннәмләринә гајылсыныз, бәс нә үчүн јердәки аллаһларын чәһәннәмләрини көстәрмәјирсиниз? Бәс нә үчүн залымларын ганлы мәһкәмәләрини, јандырыб јахан атәшләрини кизләдирсиниз? О атәшләри јахан шәһвәтчи солтанлары, сәфаһәтпәрәст падшаһлары, чаһанкир краллары көстәрмәкдән нә үчүн арланырсыныз?

Мирзә Рәһим — Сән ону билмәлисән ки, дүнјаны ган селләри тутса шиәји-хүллусә һеч бир завал јохдур. Дүнјаны ган селләри тутса да мө'мин гардашларын ајагларыны да ислатмаз! Сән бах бир Иран дөвләтинә. Бизим дуамызын бәрәкәтиндән орада јүз илдир ки, бир түфәнк дә атылмајыб! Мәкәр сән бу мө'чизәләримизи дә инкар едәчәксән?

Акиф — Еј өз көзләри кор, инсанлары өзләриндән дә кор һесаб едән гафилләр! Дүнјада мүһарибә нәдән өтрү олур? Һүгуга тәчавүз етмәкдән дејилми? Иранда даһа нә галыбдыр ки, сәрвәтдар һөкумәтләр әлинә кечмәсин? Гафил инсанлар, нә јапышмысыныз чәһәннәм, беһиштин гујруғундан. Көјләрдә, гушлар кими һаваларда олан тәјјарәләрдән атәшләр, тәбиәтин илдырымларына дәһшәт верән пулемјотлар, јашыл шәридләри, маралкечмәз мешәләри чәһәннәм бучағына дөндәрән топ күлләләри сизи јенәдәми ајылтмады? Сизи бу гәдәр курултулар кенә дә јухудан ојатмады?

Мирзә Рәһим — Нәјә лазымдыр дүнја малы? Гој падшаһлар һамысы Ираны гарәт етсин, бизә лазым дејил дүнја чифәси! Ахырда бүтүн дүнја бизим дедијимиз јолу тапачаг, тапмаз исә мәһв олуб кедәчәк.

Акиф — Еј бизә һаким сајылыб нә олдуғу мә'лум олмајан гүввәт! Сәнин бу гафилләрдән хәбәрин вармыдыр? Атәшләр дүнјаны тутуб јаныр, бунлар кенә чәһәннәм әфсанәләриндән әл чәкмәјир.

Мирзә Рәһим — Бәли, бу одлар һаман чәһәннәм одларыдыр ки, јетмиш мин дәф'ә суја басандан сонра атыблар бу дүнјаја. Јохса онун истисиндән чәми вәһуш, түјур һәлак олмушдулар.

Кәрбәлаји Һашым — *(ағлајыр)* Илаһи, сән бизим гијамәтин күнү фәрјадымыза јетиш, илаһи, сән бизи чәһәннәмин одундан хилас елә!

Акиф — Еј мәним авам гардашым! Сән нә вәхтә кими кор галачагсан? Дин вә сәрвәтә алданмыш халғын јердә гопардығы гијамәтләри көрмәјирсәнми? Көрмүрсән дүнјаны дағыдан чаһанкир ордулары? Гијамәт вә чәһәннәмә инанан бәшәр бир-бирини гырыб битрир. Јерләрдә гијамәт гопмуш, мәмләкәтләр јаныр, шәһәрләр јахылыр, гәсәбәләр, көјләр виран олур. Бәс һаны бу әммамәли инсанчыларын көстәрдији јардымлар? Дүнја бир-биринә гарышмыш. Халг үчүн мәкан јох, вәтән јох. Бүтүн мәдәни бәшәриҗјәт гачгынлар кими һәрә бир дашын бөјрүнә сыхылмыш, кенәдәми јатмаг истәјирсиниз?

Мирзә Рәһим — Бәли, нә гәдәр ки, бу милләтләр исламиҗјәти гәбул етмәјибләр јер үзү сакит олмајачагдыр. Буна баис дејил мәкәр бизим нәзәримиз!

Акиф — Демәк ки, бу ганлары төкән вә бүтүн бу чинајәтләри јапан аллаһын өзүдүр ки, сиз дә о чинајәтин башында дурмусунуз.

Мирзә Рәһим — Бәли, худавәнди-аләм өз бән дәләрини имтәһана чәкир!

Акиф — Одур ки, сиз халгы вәтән, милләт сөзләри илә ити сүнкүләрин алтына сохуб ләззәт апарырсыныз. Шәһид дедијиниз мүһарибә гурбанларынын өзү дә нә јолда өлдүјүнү билмиш олсајды, бу кими ганлар әбәдән төкүлмәзди.

Мирзә Рәһим — Бәли, һәр кәс јолундан чыхыб, моллаја, мүчтәһидә ирад тутуб, хүмс-зәкаты, имам малыны вермәјиб, буғларыны, саггалларыны гырхдырыб, пулу олуб зијарәтә Мәккәјә кетмәјибдир, бу бәлалары чох көрәчәкдир.

Һачы Сәмәд — *(дахил олур)* Сәлам әлејкүм! Ағалар, нә вар, нә сәсдир?

Кәрбәлаји Һашым — Һеч, Һачы Сәмәд әми, чәнаб мүчтәһид аллаһын еһкамындан бујурурду. Сиз аллаһ, әјләшиниз! *(Әјләшир)*.

Мәчлис — Ја аллаһ, һачы!

Һачы Сәмәд — Аллаһ көмәјиниз олсун! Зәһмәт

чәкмәјин, өзүм әјләшәрәм. Амма бир аз јубанмағымы бағышларсыныз.

Мирзә Рәһим — Һачы Сәмәд, нә олуб ки, бу гәдәр тә'хир етдиниз?

Һачы Сәмәд — Оғлум Кәрбәлаји Иманын ушағы бирдән-бирә гаралды. Сәһәрдән о моллаја, бу фалчыја, бахычыја гачмагдан јорулмушам.

Акиф — Һачы, ушаг нечә јашындадыр?

Һачы Сәмәд — Әслинә бахасан бизим кәблә Иманын һеч оғул өвлады олмазды, оланда да икичә ај јашајыб өләрди. Дуа галмады алдыг, нәзир галмады еләдик, башынызы нә ағрадым, ермәни кешишләринә гәдәр кедиб дуа алдыг. Ахырда бизә бир дәрвиш раст кәлди. Дәрвиш бир гара һәббә дуа охујуб верди кәблә Имана. Доггуз ајдан сонра бир оғлан ушағы дүнјаја кәлди. Инди ушаг гырхча күнлүкдүр.

Акиф — Чох пакизә! *(кәнарә)* бу да мүсәлманларын бир рәнкидир!

Мирзә Рәһим — Һачы, бәс сонра ушаға нә чарә еләдиниз?

Һачы Сәмәд — Молла Әсәддән бир дуа кәтирдик сакит олуб јатды. Шәк кәтирәнин затына лә'нәт!

Акиф — Гој раһәт олуб јатсын! Чүнки о јатмагла өз јахасыны чаһил аталарын әлиндән гуртарыб јенә дә јохлуға доғру кедир.

Кәрбәлаји Һашым — Гардаш, һәр нәјә шәкк едирсән ет, амма Молла Әсәдә шәкк еләмә! Бизим Мүнәввәрин дә дирилијинә сәбәб одур!

Һачы Шүкүр — *(дахил олур)* Салам әлејкүм! амма кәрәк јубанмағы бағышлајасыныз! *(әјләшир)*.

Кәрбәлаји Һашым — *(галхыр)* Ја аллаһ, Һачы Шүкүр!

Һачы Шүкүр — Аллаһ көмәјин олсун, зәһмәт чәкмә.

Мирзә Рәһим — Бәс, Һачы Шүкүр, сәбәб нәдир ки, јубанмысан?

Һачы Шүкүр — Кәрәк әфв еләјәсиниз! Бу күн гызым Нәркизә нишан гојурдулар.

Мирзә Рәһим — Худавәнди-аләм гызы хошбәхт еләсин, кимә верирсән?

Һачы Шүкүр — Доғрусу јағчы Мәшәди Сеҗфулла бу гызы ики ил бундан әввәл истәјирди. Амма еҗби бурасында иди ки, гызын доггуз јашы вар иди. Мәшәди Сеҗфулланын да евиндә ики арвады вар иди. Амма бир

нечә күн бундан әввәл оврәтләрин бириси ушаг үстә өлдү. Өзүм дә көрдүм ки, гызын әрлик вахты кечир даһа бәнд олмадым, дедим ки, гој көтүрүб кетсин.

Мирзә Бағыр — Һачы, кәрәк Мәшәди Сеjфулла о бири оврәтини дә бошаjыбдыр.

Һачы Шүкүр — Әслинә бахасан Мәшәди Сеjфулла арвад бошаjан адам деjил. Бизим онун евинә кедиб-кәлмәмиз вар. Она да jахшы бәләд олмушам. Чүнки инди беш илдир ки, даjысы гызы мәндәдир. Хүсусән халасы да мәним сиғәмдәдир, елә биревли кими саjылырыг. Онун бошадығы оврәтдә бир оврәтлик jох иди. Jазыг алты дәф'ә бошады, алды, кенә дә баша кәлмәди.

Мәчлисдән — Тфу, сәнин затына лә'нәт белә арвад!

Һачы Шүкүр — Һә, инди көрүн ки, Мәшәди Сеjфуаллада һеч тәгсир jохдур. Jазыг деjәндә ки, балам дур бир каса су гыздыр мән хәттимин һәнасыны jуjачағам, деjир ки, һамам jахындадыр кет һамама. Инди көрүн бу jазығын тәклифи нәдир?

Мәчлисдән — Әлбәттә бошамаг!

Һачы Шүкүр — Белә һа! Атаныз олду рәһмәтдә. Мәшәди Сеjфулла да бир забитәли киши, даһа давам едә билмәjиб, ушагларын да верди голтуғуна, салды баjыра.

Мәчлисдән — Әлинә дөнүм! Елә дә лазым иди!

Мирзә Рәһим — Елә шәриәт дә белә буjурур. Бир оврәт ки, сөзә бахмады, кәбин дә дүшмәз!

Һачы Сәмәд — Гурбан олум белә шәриәтә. Валлаһ мән бошадығым арвадлара кәбин версәjдим, башымда бөркүм дә галмазды. А киши, белә дә олмалыды да. Jә'ни белә деjил?

Акиф — Һачылар, мән көрүрәм ки, сиз өзүнүзү мө'мин вә мүсәлман һесаб едә-едә инсан олан гадынлары һejван кими алыб, һejван кими дә сатырсыныз.

Һачы Шүкүр — Бәс нечә олсун ки? Бир оврәт ки, әлли беш jашында әринә саггалыны jумаға су гыздырмасын, она да кәбин дүшәрми? Сән бир jоллу деjилән ки, шәриәтә рәхнә гатачағам.

Акиф — Бәли! О арвад кәрәк нәинки онун һәнасына су вермәjә иди, бәлкә ону һәна jахмаға да гоjмаjа иди. Чүнкү әлли беш jашында баггал саггалыны гызартмасаjды сән дә он бир jашында Нәркизи онун гучағына салмаздын, о да оврәт-ушағыны ешиjә салмазды.

Һачы Шүкүр — Ешиjә салар, чанын да алар.

Биз бу бөркү башымыза исти-соjугдан өтрү гоjмамышыг, гejрәтдән өтрү гоjмушуг.

Һачы Сәмәд — Аj башыныза дөнүм, елә мәним дә оғлумун е'тигады беләдир.

Һачы Шүкүр — Мәним оғлум бу е'тигадда олса кенә шүкүр едәрәм, амма елә сөз деjир ки, дилимә кәтирә билмәjирәм.

Һачы Сәмәд — Олмаjа сиғәни даныр?

Һачы Шүкүр — Деjир ки, һеч аллаһ дибиндән jохдур.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, дур бурадан харич олаг, инди бу имарәт учар башымыза! Мәкәр аллаһы да данмаг олармы?

Акиф — Һәркаһ о аллаһ варса, бәс jердәки аллаһлар кимдир? Көзә көрүнмәjән аллаһын торпағында минләрчә аллаһлар вардыр ки, һамысынын беһишти, чәһәннәми, һуриси, гилманы, чалали-чәбәрути, әзаб мәлаикәләри, алишан биналары, зәрнишан гәсрләри, бәндәләри, сәчдәсинә jыхыланлары да вардыр. Һәркаһ о аллаһ варса, бәс бунлар нәчидир? Бунлар деjил мәкәр, мүкәммәл бир инсан тәләсидир ки, о да мәним гардашым Кәрбәлаjи Һашымы вә бу һачылары алдатмаг үчүндүр.

Һачы Гурбан — *(дахил олур)* Сәлам әлejкүм һачылар! Деjәсән ки, бир аз jубанмышам, амма кәрәк бағышлаjасыныз. Әjjамда дүшәр шәнбәjә новруз. Бу күн тәләбәләр jығылыб оғланларымын икисинә дә әммамә гоjдулар.

Акиф — *(кәнарә)* Бәли, исламын ики бәласы да артды.

Мәчлисдән — Аj аллаһ мүбарәк еләсин! Аллаһ елмләрини артырсын!

Кәрбәлаjи Һашым — Һачы, сән мәним гардашымын сөзүнә бахма! Аллаһ хатиринә мәним ишимә әнчам верин, чыхым кедим аллаһын евинин зиjарәтинә!

Һачы Шүкүр — Хоша сәнин сәадәтинә. Каш сәнин саггалында бир түк олаjдым.

Һачы Гурбан — Ej каш мәним дә чаным сулу олаjды, бу сәфәрдә сәнә jолдашлыг еләjәjдим!

Һачы Сәмәд — Каш мән дә бир милчәк олуб сәнин башына гонаjдым!

Әсәдуллла *(дахил олур)* — Аj һачы Сәмәд аға, евимиз jыхылды, адам кәлиб ки, кәблә Иман ағанын ушағы кечинибдир.

Һачы Сәмәд — *(галхыр)* Ваj сәнин белә һәфтад пүштүнә лә'нәт белә бәднәзәр!

Акиф — Ejб етмәз! Молла әсәдләрин дуасынын бәрәкәтиндән бу дүнjада да дирилмәсә, ахирәтдә дирилә-чәкдир.

Мирзә Рәһим — Бәли, бу jазыг ушағын да алнында белә jазылмышдыр. *(Кәблә Һашыма)* Кәблә Һашым, вахт кечир, вәсиjjәтләрини елә.

Акиф — Бәли гардаш, вәсиjjәтләрини елә! Инди көрүм сәнин, саггаллы көрпәнин алнында нәләр jазылыбдыр.

Кәрбәлаjи Һашым — Гардаш, сән аллаһ, әл чәк көрүм башыма нә кәлир. *(ахунда)* Бах, гәза ишидир, мәним башыма бир иш кәләрсә, мәнә икирми илик гүсл, тәһарәт, оруч, намаз аласыныз! Дөрд нәфәр пиjада завварын да jол хәрчини вериб аға гуллуғуна көндәрәсиниз. Оврәтимин кәбин вә һәштjекини верәрсиниз. О ки, галды гызым, ону да бир һалал сүд әммишә верәрсиниз, малымы да тапшырарсыныз әлинә.

Мирзә Бағыр — Гыз барәсиндә ки, һеч никәран галмаjасан.

Акиф — Гардаш, jазығсан, кәл өз евинин дағылмасына баис олма! Инди ки, кедирсән, кәл кәнди дә тапшыраг рәиjjәтләрә. Мән ки, өз һаггымдан кечирәм. Даһа бәсдир бу бичарәләрин ганларыны сормаг.

Мирзә Рәһим — Мән бу хилафи-шәр'ә имза гоjа билмәрәм. Чүнки бу кәндә һачы чувал долусу әксинас сајыбдыр. Һәтта буна мән өзүм сиғә охумушам.

Акиф — Шәриәтдән, сиғәдән дәм вурмаjын, әммамәли гулдурлар! Инсан бәдәни jыртмагдан дырнаглары ганлы вәһшиләр, сиз һеч билирсиниз ки, кимләрин һесабына jашаjырсыныз?! *(Кедир гапынын габағына ешиjә дејир)* Һамыныз дуруб кәлин ичәри! Дурун, тез!

Бир дәстә чындыр либаслы кәндли кирир ичәри.

(мәчлисә) Сиз инсан ганлары сорурсунуз, онлар да нечә инсан! Инсанларын ән фәгири, ән мәзлуму. Бу бичарә фәһләләрин вә кәндлиләрин ганыны! Дурун бурадан, динчи оғрулар!

Мирзә Рәһим — *(галхыр)* Дурун бурадан, харич олаг, даһа дин әлдән кетди.

Кедирләр.

Акиф — *(дәлларынча)* Jаланчылар... Оғрулар!

пәрдә дүшүр.

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

Ваге олур Мирзә Рәһим мүчтәһидин мәһкәмәсиндә

Мирзә Бағыр — *(дахил олур)* Сәлам әлејкүм!

Мирзә Рәһим — Әлејкәссалам. Әjләш көрәк! Нә вар ки, балам, сөзлү адама охшаjырсан? Тәзә хәбәр нә вар?

Мирзә Бағыр — Кәрбәлаjи Һашымын Мәккәдә өлмәjиндән тәзә хәбәр нә олсун ки?

Мирзә Рәһим — Нә сөjләjирсән, Мирзә Бағыр, бу иш ола билмәз!

Мирзә Бағыр — Бәли, чох да пакизә ола биләр. Бу иши шәһәрдә сиздән башга һамы ешидибдир.

Мирзә Рәһим — Анд олсун чағырдығын һәзрәтә бу хәбәри елә индичә сәндән ешидирәм, амма кәрәк шаһидләр дә олсун.

Мирзә Бағыр — Аллаһа шүкүр шаһидә нә кәлибдир? Мәкәр мүсәлман шәһәриндә беш-он шаһид тапмаг чәтиндирми? Амма мән билирәм ки, бурасы лап дибиндән доғрудур. Лакин jазыг Кәрбәлаjи Һашымын евиндә һеч киши тајфасы да jохдур, сонра елә олмасын ки, шәриәтә хәjанәт олсун.

Мирзә Рәһим — О барәдә никаран галма, билирәм ки, нә демәк истәjирсән. Хәjалын Кәрбәлаjи Һашымын гызыны алмагдыр. Бу иш әсли олурса гыз сәнин малындыр. Амма мәним дә сәнә бир ишим дүшәчәкдир.

Мирзә Бағыр — Билирәм, мән сизин мәнзурунузу. Сиз дә мәнә гајната олмаг истәjирсиниз. Мәним бу көзүм үстә.

Мирзә Рәһим — Әл агилү jекфибил ишарә. Инди ки, баш тапмысан, даһа нә дејим.

Һәлимә — *(дахил олур)* Сәлам әлејкүм. Мүчтәһид аға, сизә бир әрзим вардыр.

Мирзә Рәһим — Әлејкәссәлам, *(Мирзә Бағыра)* даһа дурма, кет шаһидләрә хәбәр вер, һазыр олсунлар.

Мирзә Бағыр — Орасында сөз jохдур. Амма елә ејләjин ки, шәриәтә хәjанәт олмасын. Чүнки евләриндә киши тајфасы jохдур.

Мирзә Рәһим — Даһа, дајанма, мәнзуруну билирәм. Тез кет, чүнки бу зәифәнин шәри' мәсәләси вардыр.

Мирзә Бағыр — *(Кедир, гапы jанындан дөнүр)* Гәрәз, мәним әрз еләмәjим бундан өтрүдүр ки, шәриәтә хәjанәт олмасын. О ки, галды мәним ишимә, она да сиз вәкил олун.

Мирзә Рәһим — Кет даһа шаһидләри кәтир *(кедир)*. *(Һәлимәјә)* Еј зәифә, нә суалын вардыр? Әјләшиниз!

Һәлимә — Аллаһ-таала сизин көлкәнизи бизим башымызын үстүндән әскик еләмәсин.

Мирзә Рәһим — Еј зәифә, шәр'и суалын варса бир аз ирәли әјләш. Ибадәтин чохлуғу, сәчдәләрин узунлуғу нә гулагларымда, нә дә көзләримдә гүввәт гојмамышдыр.

Һәлимә — *(ирәли чәкилир)* Аға, аллаһ бизим өмрүмүздән кәсиб гојсун сизин өмрүнүзүн үстә.

Мирзә Рәһим — Еј зәифә, бир аз да јахында әјләш. Чүнки гулагларыма беһиштин гызыл дағларындан ахыб төкүлән Көвсәр суларынын курултулары кәлир. Чәһәннәмдә олан әждаһа нә'рәләрини ешидирәм. Көјдәки мәләкләрин тәсбеһ тәһлил сәдаләри кәлир, одур ки, дүнја сәдаләрини чох да ешидә билмәјирәм. Сөзүн варса бир аз да ирәли кәл.

Һәлимә — *(ирәли кәлир)* Аға, доғрусу дејирләр ки, саһибим Кәблә Һашым Чәддәдә вәбадан вәфат ејләјибдир?

Мирзә Рәһим — Еј зәифә, сизә буну ким хәбәр верди? Инна лиллаһ вә инна илејһи рачиун!

Һәлимә — Бу хәбәри мәнә елә бир адам веribдир ки, атам да, анам да, өвладым да она гурбан олсун Бу күн тездән бу хәбәри мәнә Мирзә Бағыр аға кәтирди.

Мирзә Рәһим — Еј зәифә, доғрудур. Көндәрмишәм шаһидләр кәлсинләр.

Акиф — *(дахил олур)* Нә кәсибсән мәһкәмәләр гапысыны еј нагис оврәт? Сәнә јүз дәфә демишәм ки, бу јаланчы мүсәлманларын сөзүнә бахма? Ким Мәккәдән кәлмишдир ки, сәнин саһибинин өлүм хәбәрини кәтирсин? Сәнин нә сөзүн варса мәнә сөјлә, бураларда нә ишин вар? Нә ишин вардыр бу һәрамиләр јувасында?

Һәлимә — Мәним аллаһ чанымы бојлә јерләрдә чыхарсын.

Мирзә Рәһим — Акиф, сән үләма гисмини рүсва еләмә! Инди көндәрмишәм шаһидләр дә кәлсин.

Акиф — Һәр ан шаһидләр дә сәнин јумурталарындыр ки, өз мәзһәб вә иманларыны беш гәпијә сатмағы адәт ејләјибләр.

Зүлфүгар — *(Дахил олур, јанында өврәти Сәлмә голтуғунда боғчасы)* Аға, бир мәсәл вардыр ки, шәри-

әтдә шәрм олмаз. Бу арвад мәним әјалымдыр. Нә гәдәр чалышдым јола кедим јенә дә баша кәлмәди. Ахырда лабүд галмышам кәтирмишәм талағыны верим.

Мирзә Рәһим — *(Сәлмәјә бахыр. Зүлфүгара)* Еј мө'мин, худавәнди-аләм бу барәдә кишиләрә бөјүк ихтијар веribдир. Лакин кәрәкдир бир сәбәб дә олсун.

Зүлфүгар — Аға, бир оврәт ки, саһибиндән изнсиз гоһум-гардаш евинә кетди, бир оврәт ки, тәзә палтарларыны кејиб күчәјә чыхды, даһа бу товр оврәт мәним нәјимә кәрәкдир?

Мирзә Рәһим — Еј мө'мин, инди сәнә шәриәт һөкм верир ки, буну бошајасан.

Сәлмә — Аға, һәркаһ бу сөзләрин һамысыны бу јалан демиш олса нечә олсун? Мәни буна верәндә бирчә дәфә аталығым дејиб ки, оврәт тајфасынын гычы сыныг олар, кенә јадымдан чыхмајыбдыр. Бирчә дәфә мәнә јенкәләрим дејиб ки, оврәтин ата-анасы олмаз, о вахтдан нә гәдәр дөјәр, сөјәр чаваб вермәрәм. Нечә дәфә палтарларымы алыб көзүмүн габағында тәзә арвадына кејдириб. Кенә демишәм ки, кишидир, әлачым нәдир?

Зүлфүгар — Јаланчыја аллаһ лә'нәт еләсин. Гызыл да олсан бундан сонра мәнә лазым дејилсән. Сән аға һүзурунда мәнә дил гајтаранда бәс көр евдә нә гајырырсан?

Сәлмә — Нәдән әввәлдән јаланчы дејил идим, елә инди јаланчы олдум? Нијә ки, мәним дајым гызы Зүлејханы алмаг истәмирсәнми?.. Зүлејха дејир Сәлмәни боша, онда мән дә кәләрәм, вәссәлам, мәним тәгсирим будур!

Мирзә Рәһим — Еј зәифә, кишинин ихтијары вардыр ки, сәни истәмәсә бошар. Һәзрәт өзү дә бујурубдур ки, ла икраһә фиддин.

Сәлмә — Шәриәт бујурандан сонра мән нә дејәчәјәм? Мән даһа кишиләрә нечә инаным ки, дөрд илдир зәһмәт чәкиб ев тикмишәм инди ушағымы да вериб голтуғума јола салырсан? Чарәм нәдир, саһибсиз адамам. Кәбинимми верин чыхыб кедим.

Зүлфүгар — Бир оврәт ки, саһибинин сөзүнә бахмады, дәхи кәбин нә үчүн? Будур, бир боғча да палтар вермишәм, бәс олмајырмы?

Сәлмә — Бәс мән ата-анасыз адам һара чыхыб кедим?

Мирзә Рәһим — Еј мө'минә, сән дә чаванәсән, бу киши олмаз кедәрсән башга әрә.

Сәлмә — *(Үзү көјә)* Илаһи, сән буна разы олурсан ки, мүсәлман оврәти фитә кими күндә бир адамын белинә бағлансын? Илаһи, сән разы олсан да, шәриәтин һөкм версә дә, мәним һәја вә намусум буну гәбул еләмәз. Амма нә јапым? Залым кишиләрин истибдады һәләлик һөкм сүрүр.

Зүлфүгар — Аға, мән бунун һәјасыны таныјырам, вер талағыны чыхыб кетсин.

Мирзә Рәһим — Аллаһүммә сәли әла Мүһәммәдин вә али Мүһәммәд. Зөвчә вә тәма талигүн тәлләтәһу, һијә талигүн тәлләгәјү вә һијә талигүн мәр'оһүә, талигин ричијја. Инди кедә биләрсиниз.

Сәлмә — Ејби јохдур, аға, көтүрсүн ушағыны, мән дә чыхыб бир тәрәфә кедим. Евим ки, јохдур, бу ушағы һарада сахлајачағам?

Зүлфүгар — Мәним ушагдан нә хәбәрим вардыр? Ушаг сәнин әввәлки әриндәндир.

Сәлмә — Ej инсафсыз вә залым киши, мән дөрдилдир ки, сәнин евиндәјәм, даһа бу көрпә ушаг һарадан мәним әввәлки әримдән ола биләр?

Зүлфүгар — *(Бир манат ахунда верир)*. Ахунд, бујур бу да сизин һәгги-зәһмәтиниз. Иншаллаһ, кенә ишимиз дүшәндә хидмәт еләрик. *(кедир)*.

Сәлмә — Кет, залым киши, бу ушағын аһу зары сәнә бәсдир... Ејб етмәз, де вер кағызымы әлимә чыхым кедим.

Мирзә Рәһим — Бу ушаг мәсәләси иши әнкәлә салды. Сабаһа кими сәбр елә, бир дә китаблара бахым, бәлкә бу ишә бир әнчам чәкәм.

Сәлмә — *(ағлаја-ағлаја)* Валлаһ һеч билмирәм бу ач-сусуз ушағы һара апарым. *(кедир)*

Гәнбәр илә Назлы дахил олур.

Гәнбәр — Сәлам әлејкүм! Ахунд, јенә сәнә бир ишим дүшүбдүр.

Мирзә Рәһим — Әлејкәссәлам! Нә олуб јенә? Олмаја бу гызы көтүрүб гачмысан? Чүнки мәнә бир аз таныш кәлирсән.

Гәнбәр — Бәли ахунд, сизә кечән ил пајызда да бир белә ишим дүшмүшдү.

Мирзә Рәһим — Бу гыз кимләрдәндир јенә?

Гәнбәр — Бу гыз Баш кәндли һачы Рәшидин гызыдыр. Чохдан бәри истәјирдим, дејирдиләр арвадын вардыр вермәрик. Һаман гызы да ки, кечән ил көтүрүб гачмышдым, чох тајфалы олдуғуна көрә бошуја бил-

мирдим. Аллаһ тәрәфи бу ил кәнддә ел давасы дүшәндә сәккиз арвада күллә дәјиб өлдү ки, бири дә бизим арвад иди.

Мирзә Рәһим — Паһ, јазыг оврәтләр. Нә јаман олубдур.

Акиф — Бәли, елә дә олмалы иди, чүнки сизин кәбинләрин ондан да артыг тә'сири ола билмәз.

Гәнбәр — Ахунд, һәлә о оврәтин өлмәји чәһәннәмә, сонра бахдым көрдүм ки, бу да әлимдән чыхыр. Бу әһвалаты ешидиб гызы тез әмиси оғлуна адахландырыблар. Мән дә лабүддән бир ај бундан әввәл көтүрүб гачдым.

Акиф — *(Һәлимәјә)* Һәлимә ханым, дур бурадан чых! Бура инсан јери дејил. Инсаф, вичдан саһиби бурада отурмаз.

Һәлимә — Јох! Нә гәдәр ки, шаһидләр кәлмәјиб, иши дүрүст јәгин еләмәмишәм, һеч јерә кедәси дејиләм! Сәнин мәнилән ишин олмасын.

Акиф — Гал бурада. Чүнки сизин кими наданларын бәласы да бурадандыр. *(кедир)*.

Мирзә Рәһим — *(Һәлимәјә)* Ej зәифә, сән бахма бунун сөзүнә. Бунун нә дини вар, нә дә мәһкәмәјә, молладја инаныр. *(Назлыја)* Сән нә дејирсән, гызым, сән дә бу оғланы севирсәнми?

Назлы — Севдим, севмәдим, бир ајдыр ки, мәни апарыб сахлајыр. Мән ки, бундан сонра гоһум-гардаш ичинә кедә билмәрәм, чарәм нәдир?

Мирзә Рәһим — Бәли, көрүнүр ки, гызын да ризасы вардыр. Лакин кәрәк гыздан јенә дә бир нечә нәфәр оврәтләрин јанында ризалыг алмаг. *(Гәнбәрә)* Бу гызы көндәр бизим евә сәнин өзүн дә гонагсан, таинки саат хошлајыб никаһи-шәр'ини чари едәк.

Мирзә Бағыр, јанында шаһидләр дахил олурлар

Мирзә Бағыр — Чәнаб аға, бу да сәнин шаһидләрин. Өзләри дә мө'мин вә инанылмыш адамлардыр. Көзләрини дә ачыб өзләрини мәсчиддә көрүбләр.

Мирзә Рәһим — Әјләшин, ај аллаһын мө'мин вә истәкли бәндәләри. Сизә худавәнди-аләмин беһиштилә мүждә верирәм.

Отағын далысындан Һачы Салеһ илә Нәсрулланын сәси кәлир.

Һачы Салеһ — *(далдан)* Шәриәтдән чыханын башына јүз јумруг вурарам. Сәнин һәддин нәдир ки,

мүчтәһид мәһкәмәсиндән гачасан? *(Нәсрулланын јахасындан тутуб дахил олурлар).*

Нәсрулла — Мәним мәһкәмәдә нә ишим вардыр? Мәнә вердијин манат јарымдыр. Чох ола үч манат алармсан.

Һаҹы Салеһ — Олмаз, һәјасыз оғлу һәјасыз! Шәриәтдән гачанын атасына од вурарам. Чох данышыг лазым дејил! Инди мән исбат еләрәм ки, мәнә нечә борчун вардыр.

Мирзә Рәһим — Јенә нә ваге олубдур, еј аллаһын бәндәләри? Горхун аллаһын гәзәбиндән.

Һаҹы Салеһ — Аға, дүз бир илдир ки, бу мәнә икирми дөрд манат пул верәчәк. Инди мән атлы олмушам бу пијадә, ала билмәјирәм ки, ала билмәјирәм. Инди дә бидин оғлу бидин мүчтәһид һүзуруна кәлмәкдән дә бојун гачырыр. *(мәчлисә)* Валлаһ кәрәк бунун кими кафирләрин өлүсүнү дә басдырмајасан, галыб јерләрдә гохусун.

Мирзә Рәһим — *(Нәсруллаја)* Балам, нә үчүн инчидирсиниз бу аллаһын мө'минләрини? Де көрүм бу ја нә гәдәр борчун вардыр?

Нәсрулла — Аға, јалан десәм бунун кетдији Мәккә мәнә гәним олсун. Јалан десәм о башындакы әммамә мәнә гәзәб еләсин, әкәр мән бундан манат јарымдан артыг пул алмышам.

Мирзә Рәһим — Нәсрулла, фүзуллуг еләмә, һаҹы јалан сөјләмәз.

Һаҹы Салеһ — Балам, әкәр мән сәнә пул тәнзилә вермишәм, бурада отуранлар үзүмә түпүрүб десинләр ки, һаҹы саггалын һәчәр әсвәдә сүртүб, Зәмзәм сујундан дәстәмаз алыб, Мина дағында намаз гылыб гурбан кәсәндән сонра кәлиб пул мүамиләси алыр. Мәним дә ишим тичарәтдир ки, о да һалалдыр.

Мирзә Рәһим — Нәсрулла, дүзүнү сөјлә көрүм бу нечә әһвалатдыр?

Нәсрулла — Аға, бир иш ки, аллаһдан кизли дејил, аллаһын пејғәмбәринин мәснәдиндә отурандан нијә кизләдим? Дүзү будур ки, мәним күлфәтим гышда ач галмышды. Кетдим һаҹыдан бир пут буғда манат јарыма алдым ки, бәһарда кедим бағында једди күн ишләјим. Гәзадән дә бәһарда нахошлајыб кедә билмәдим.

Һаҹы Салеһ — Будур һа, атан олду рәһмәтдә. Елә мән дә буну истәјирдим ки, дејәсән. Де көрүм бәһарда фәһлә нечәјә ишләјирди? Һәркәһ бу шәриәтә е'тигадын вар дүзүн сөјлә!

Нәсрулла — Мән намаз гыла-гыла јалан даныша билмәрәм. Фәһлә ишләјирди күндә бирчә маната.

Һаҹы Салеһ — Хуб, балам, бәһарда ки, сән ишләмәјә кәлмәдин, мән дә күнү бир манатдан фәһлә тутуб сәнин јериндә ишләтдим. Буна нә дејирсән?

Мирзә Рәһим — Нәсрулла, сән өз играрынла һаҹыја шәр'ән једди манат борчлусан.

Һаҹы Салеһ — Белә һа! Атан олду рәһмәтдә. Сән буна бах, бу үзү гара олмуша дедим ки, балам, сән кәл ја мәним једди манатымы вер, јаинки нечә ки, бу күнүн мәзәннәси, хирмән вахты једдичә пут буғдамы вер. Беләди, белә дејил?

Нәсрулла — Бәли, беләди ки, бујурурсан. Үләма һүзурунда дана ки, билмәрәм.

Мирзә Рәһим — Хејли хуб, бәс нә үчүн једди пуд буғдамы вермәдин?

Нәсрулла — Һарадан верәјдим? Бүтүн маһалын әкинләрини чәјирткә јејиб гуртармышды.

Һаҹы Салеһ — *(гәзәбли)* Һәјасыз оғлу һәјасыз. Мәним ки, чәјирткә илән бир гоһумлуғум задым јохдур. Онларын зәрәрин дә истәјирсән мәндән чыхасан?

Мирзә Рәһим — Инди мә'лум олду ки, чәми тәгсирләр Нәсруллададыр. *(Нәсруллаја)* Балам, инди сәнин фикрин нәдир?

Нәсрулла — Нә фикрим олачагдыр? Хирмән вахты буғданын путу олмушду ики маната. Һаҹы башлады ки, кәрәк он дөрд манат верәсән, мәндә дә ки, јох иди.

Һаҹы Салеһ — Инди сиз мәним адамлығыма бахын ки, көрүн нә јахшылыг еләмишәм. Көрдүм ки, пулу да јохдур, буғдасы да јохдур. Дедим кәл барама вахты бирчә пут барама вер. Онда да ки, тачирләр барамаја он дөрд манат пул веридиләр. Балам беләди ја јох?

Нәсрулла — Бәли, беләди ки, бујурурсан.

Һаҹы Салеһ — Мүсәлман гардаш, бәс мәним барамамы нә дејиб вермәдин?

Нәсрулла — бу тәгсир ки, мәндә дејил, о заман ки, кәнд ағасы кәлиб торпаг кирајәсиндән өтрү барама дамларын мөһүрләди, онда сән дә голугочаглыг еләјиб кәлиб һаггыны апарајдын. Нечә ки, бир чохлары апарды.

Һаҹы Салеһ — *(ахунда)* Инди көрүн ки, мән

буна нә јахшылыг еләмишәм? Дедим аллаһын бәндәси, инди ки, бараман олмады, күн мәзәннәсилә пулуму вер. Пулуму да вермирсән, кенә сөзүм јохдур. Путу кедир 24 маната, кәл елә о пула памбыг вахты бирчә пут маһлыч вер.

Мирзә Рәһим — Нәсрулла, даһа белә адамлыг олмаз, буна сөзүн нәдир?

Нәсрулла — Ахунд, мән нә чарә гылајдым? Вар јох бир пут дөрд кирвәнкә маһлычым олмушду ки, она да икирми адам бармағын басмышды. Дәлләк бир ил башымы гырхыб пул алмајыб, Молла Мәһәррәм оғлума гур'аны чыхартдырыб памбыг вахтыны көзләјир. Мир Садыг илдә биздән бир нәзир алар, о да өз јериндә. Мәрсијәхан оручлугда, мәһәррәмликдә мәрсијә охујуб пул алачагдыр. Диван пуллары да галыр. Ајыб олмасын, һамамчы уста Ибадулла ки, бир һәјасызын бирисидир. Мүхтәсәр дәрвиш, диләнчи, фалчы, ојунчу һамысы көзүн тикиб о бирчә пуд маһлыча.

Мирзә Рәһим — Һачы, доғру дејирсән, бу һәјасыздыр, сән кенә дә пулун үстүнә бир зад кәл, өзүнә дә бир аз вер, гој галсын кәлән хирмән вахтына.

Һачы Салеһ — Сөзүм нәдир? Гырх маната һүччәт версин, өзүнә дә дөрд манат верәрәм, бу шәртилә ки, бағчасыны беј-шәрт гојсун.

Нәсрулла — Сөзүм нәдир ки? Шәриәт нечә һөкм едәрсә, ахунд елә еләсин.

Мирзә Рәһим — *(Мирзә Бағыра)* Мирзә Бағыр, сән бир беј-шәртнамә јазарсан, сабаһ бу Нәсруллаја гол чәкдириб верәрсән һачыја... Даһа бујура биләрсиниз.

Кедирләр.

(Мирзә Бағыра) Инди кәтир шаһидләри көрүм кимдир.

Пинәчи Кәрим — *(кәлир ирәли)* Мүчтәһид аға, мәним адым пинәчи Кәримдир. Өзүм дә инди нечә илдир ки, мәсчид ағзында башмаг јамарам, өзүм дә рәһмәтлик Кәрбәлаји Һашымын Мәккәдә өлмәјини тәфсилән билирәм.

Мирзә Бағыр — Көрдүн ки, аға, бу мәсәлә јалан дејил?

Һәлимә — *(ағлајыр)* Гүрбәтдә чан верән чанына Һәлимәнин дул галан чаны гурбан олсун, ај Кәрбәлаји Һашым!

Мирзә Рәһим — Көрәсән рәһмәтлик кедәнбаш өлүб, ја кәләнбаш?

Пинәчи Кәрим — Хејр аға, гајыданбаш өлүбдүр!

Мирзә Рәһим — Демәк ки, рәһмәтлик чардәһ мә'суму тамам еләјибдир.

Мирзә Бағыр — Хејр, гәрибәси будур ки, чох асанча да чан веribдир. Шам намазынын гүнутуну тутанда вәба тутуб, хифтән намазында кечинибдир. Елә бирчә буну дејиб ки, мәним саламымы Мирзә Рәһим ағаја јетирин, әрз еләјин ки, һамыдан әввәл мәним евимә бир киши тајфасы тапсын. *(уста Кәримә)* Бәли, инди сиз бујура биләрсиниз!

Һәлимә ағлајыр.

Пинәчи Кәрим — Шаһсәнәм оғлу Сары Бабанын бибиси оғлунун гардашы кәлинин халасы оғлу пишик Мәһәммәдвәли кәлмишди јаныма башмагларын тикдирмәјә. Јанын гојмушду көтүјүн үстүнә, сөһбәт еләјирди. Бу сөһбәтләри мәнә о нағыл еләди.

Мирзә Бағыр — *(мәчлисә)* Даһа бу гәдәр шаһидин габағында кимин нә сөзү ола биләр? Киши лап нәнәсинин, халасынын, бибисинин ады илә нағыл еләјир. *(пинәчи Кәримә)* Бәли, сөһбәтинизи бујурунуз!

Пинәчи Кәрим — Сөһбәт һачылара јетишәндә, аға, Мәһәммәдвәли бујурду ки, бәли бу мәтләб доғрудур.

Мирзә Рәһим — Балам, мәтләб лап вазеһ имиш ки!

Һәлимә — Јахшы гапым бағлы галды.

Мирзә Бағыр — Һәлә Уста Кәрим нә дејиб ки, сөзүн далысына гулаг вериниз. *(пинәчијә)* Бәли сөзүнүзү бујурун!

Пинәчи Кәрим — Куја дүнән кечә табагчы Гурбанын гардашы арвадынын өкеј бачысыны көчүрмүшләр. Орада дејибләр ки, Тубу Чә'фәрин оғлу гәлјанчуш Лүтфүллаја Истамбулдан бир кағыз кәлиб. Кәрбәлаји Һашымын өлмәји орада тәфсилән јазылыбдыр.

Мирзә Рәһим — Хејр! Ишин һүснү бурасындадыр ки, шаһидләрин дә һамысы мө'тәбәр адамлардыр.

Мирзә Бағыр — Ахунд, башына анд олсун ки, һәлә мө'тәбәрләри далдадыр, һәлә сөзләринин һамысыны демәјибдир.

Пинәчи Кәрим — Дүнја туфана кетсә мән има-

ныны јандырмарам. Кағызда ашикар јазылыбдыр ки, Ҷәддәдә бир нәфәр һачы вәбадан вәфат еләјибдир.

Мирзә Рәһим — Хејли хуб, вәфат еләјиб өз јериндә. Бәс нә мә'лум олубдур ки, өлән доғрудан да Кәрбәлаји Һашымдыр?

Пинәчи Кәрим — О нишанәләри ки, дејирләр јәгин олур ки, онун өзүдүр. Дејирләр ки, алчаг боју, ариг бәдәни вар. Боғазынын алты вә овурдлары гырхылмыш икән бармаг әниндә саггалы, гулагларынын далысында кичикчә хәтбашысы, узун вә учуәјри бурну...

Һәлимә — *(ағлајыр)* Елә рәһмәтлијин өзүдүр ки, вардыр. Бала үзүнә һәсрәт галан чанына гурбан олум! *(ағлајыр)*.

Пинәчи Кәрим — ...Көзләринин јанлары гырмызы, кирпикләри јох, әјниндә боз маһутдан чухасы, голунда сары јамаг. Бу нишанәләр дә ки, тамамилә Кәрбәлаји Һашымда вардыр.

Мирзә Бағыр — Буна даһа кимин сөзү ола биләр? Амма бурасы вар ки, јазығын евиндә һеч киши тајфасы јохдур.

Мирзә Рәһим — Инна лиллаһ вә инна илејһи рачиун. Даһа ким вар шаһидләрдән?

Мирзә Бағыр — Һәлә шаһидләрин бөјүјү даддадыр. Будур, Мәләк ханым дәллал, Минабәјим ханым чорабчы, Нурәли хырдаватчы.

Һамысы кәлир ирәли.

Мирзә Рәһим — Хејр а, даһа бу мө'минләрә зәһмәт вермәк лазым дејил. Уста Кәрим икирмијә гәдәр шаһид нишан верди бәсдир. Инди даһа мәсәлә ајдынлашды. Кәрәк бу саат кедиб јазығын һесаб-китабын, сандыгларын мөһүрләмәк, јохса шәриәт әлдән кедәр.

Молла Казым тәләсик ичәри кирир.

Молла Казым — Мүждә олсун сизә мө'минләр! Нә гафил отурубсунуз? Еј аллаһын бәндәләри, мәкәр таза хәбәрләри ешитмәјибсиниз?

Мирзә Рәһим — Мәкәр нә ваге' олубдур, ахунд Молла Казым?

Молла Казым — Нә олачагдыр? Инкилисләр Кәрбәла јолуну ачыб, инди һамы кедә биләр.

Мәчлисдән — Аллаһ инкилисләрә өмүр версин.

галхырлар.

Пәрдә дүшүр.

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

Ваге' олур Кәрбәлаји Һашымын евиндә. Ев бир дөвләтли мүлкәдар евини тәсвир едир. Мүнәввәр бир тәрәфдә отуруб ағлајыр. Апасы Һәлимә еви дүзәлдир.

Акиф — *(дахил олур, Һәлимәјә)* Һәлимә ханым, сән бу дејилән сөзләрә гулаг вермә! Мән билирәм ки, Кәрбәлаји Һашым өлмәјибдир. Һеч кәс нә Мәккәдән кәлиб, нә дә кағыз вардыр. Бу дејилән сөзләрә бахыб еви дағытма.

Һәлимә — Сән мәни кенә алдадырсан. Будур дејирләр ки, палтарларыны да кәтирибләр. Мән һәр чүр олса кәрәк ишими јербәјер еләјәм. Будур, кишинин јасы да тутулуб гуртарыб, бу һәлә дејир ки, өлмәјибдир.

Акиф — Сән нагиссән! Мән билирәм ки, сән бу аиләнин бәдбәхтлијинә баис олачагсан. Ахырынчы сөзүмдүр ки, сәнә дејирәм, Кәрбәлаји Һашым өлмәјибдир

Һәлимә — Кет бу нәсиһәтләри өз оврәтинә ејлә! Мәнә лазым дејил!

Акиф — Мәним сөзүмү сонра анлајачагсан! *(кедир)*.

Әсәдулла — *(дахил олур)* Ханым, ахундлар бујурур ки, кет биз дә бу саат кәлирик.

Һәлимә — *(Мүнәввәрә)* Бах, гызым, сәнә дејирәм, даһа ағламагдан, заддан кечибдир. Ахундлар нә десәләр даһа дил гајтармајасан. Мирзә Бағыр да бир мө'мин кишидир. Мәним јүз гызым өлсүн, јүзү дә Мирзә Бағырын чағырдығына гурбан олсун.

Мүнәввәр — Истәр Мирзә Бағыр аллаһ да олса мән она әрә кетмәјәчәјәм. Әввәла будур ки, мәним атамын өлүм хәбәри һәлә ики ај дејил ки, кәлибдир... Мән Акиф әмимин сөзүнә дә инанырам ки, атам өлмәјибдир.

Һәлимә — Сәфеһ-сәфеһ данышма, валлаһ дилини кәсәрәм! Сәнин дә ағлын әминин ағлына бәрабәрдир. Сәни евдә сахлајыб сачыны ки, ағартмајачағам?

Мүнәввәр — Ана, сәнин һеч инсафын јохдур ки, мәни бу ушаг вахтымда әлли беш јашында мәрсијәхана верирсән?

Һәлимә — Кәс сәсини! Насәза данышма, әмин ки-ми! Бир дә мәним ахырәтимдә мәни чәһәннәм одундан хилас еләсә анчаг онлар еләјәчәкдир.

Мүнәввәр — Чәһәннәм одунда јанмаг дүнјада бу одларда јанмагдан јахшыдыр. Нә фәрги вардыр. Мирзә Бағыра кетмәјин өзү дә бир чәһәннәмдир. Валлаһ, мән өзүмү өлдүрәрәм, кетмәрәм. *(ешијә чыхыр)*.

Әсәдулла — *(дахил олур)* Ханым, башынызы өртүн, ахундлар тәшриф кәтирибләр.

Һәлимә чадыршәби чәкир башына.

Мирзә Рәһим — *(Мирзә Бағыр илә дахил олур)* Мирзә Бағыр, мәним дә зәһләм о евдән кедир ки, орада киши тајфасы олмасын.

Мирзә Бағыр — Чәнаб ағa! Киши тајфасынын олмасы да сизин илтифатыныздан асылыдыр. Һәләлик кәрәк бу зәифәнин хатирәсинә худавәнди-аләм дәркаһына истиғфар едиб әјләшәсиниз, чүнки бурада сизин һәр бир нәфәс чәкмәјинизин өзү дә гијамәтин күнү ев саһибинин күнаһларыны әфв етдирәчәкдир. *(Тутуб голундан әјләшдирир)*.

Һәлимә — Аллаһ сизин кими алимләрин көлкәсини бизим башымыздан әскик еләмәсин. Мән сизи өзүмә ата һесаб едирәм.

Мирзә Рәһим — Әстәғфурулла елә ej зәифә! Мәбада бир дә белә каламә мүтәкәллим оласан. Чүнки сәнин саһибин олмадығына көрә мәнә намәһрәмсән.

Мирзә Бағыр — Һәркаһ сизин кими кәрәм дәрјасы олан ағаларын еһсаны олурса бу зәифә саһибсиз дә галмаз.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, бүтүн ишләрин дүзәлмәси бу зәифәнин өзүндән асылыдыр.

Һәлимә — Аға, мәни сиз өз гызыныз һесаб единиз, чүнки мәним сиздән башга бир адамым јохдур.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, дур бурадан мәни харич елә. Мән он сәккиз илдир ки, Нәчәфдән кәлмишәм, гулағыма намәһрәм сәси кәлмәјибдир. Бу күн мәним икирми иллик ибадәтим заје олду. *(галхмаг истәјир)*.

Мирзә Бағыр — Әјләшиниз, чәнаб ағa! Бу зәифә елмсиз вә дүнја көрмәмиш бир оврәтдир! Сиз кәрәк бунлара худавәнди-аләмин шәриәтини јетирәсиниз. *(Һәлимәјә)* Ханым, сиз дә кәрәк һушунузу ағанын фәрмајишләринә вериб анлајасыныз ки, ағa нә фәрмајиш бујурур вә бујурмаг истәјир.

Һәлимә — Мән елмсиз оврәт бунлары һарадан баш тапым?

Мирзә Бағыр — Доғру бујурурсан ханым! Мүчтәһид чәнабларынын һәр сөзүнүн гур'ан ајәси кими гырх мә'насы вардыр. Һәркаһ сиз бир аллаһ бәндәсини оғулуға гәбул ејләмиш олсајдыныз бу сөһбәтләрин һеч бириси олмазды вә ишләриниз дә дүзәләрди.

Һәлимә — Чәми малым да, чаным да гурбан олсун ағанын ајағынын торпағына. Мәним нә һәддим вардыр ки, онун сөзүндән чыхым?

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, артыг бурада отурмаға тагәтим јохдур. Будур гијамәтин күнү кәлиб дуруб көзүмүн габағында. Будур шәриәт саһиби көзүмүн габағында дуруб дејир: Мирзә Рәһим, сән һара, намәһрәм оврәтләрин мәчлиси һара?

Мирзә Бағыр — Чәнаб аға. Кәрәк бу ханымын хатиринә дә олса әјләшәсиниз.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, сән баис олма ки, шәриәт саһиби мәндән рәнчидә олсун. Будур шәриәт саһиби мәнә хитаб едир ки: Мирзә Рәһим, һаны сәнин Нәчәфдә 20 ил күндүзләри оруч, кечәләри әһја сахладығын заманлар? Мирзә Бағыр, будур чәһәннәм гапысында дуран әзаб мәлаикәси көрүнүр. Әлиндә олан одлу күрзүн ишығы көзүмә дүшүр.

Мирзә Бағыр — *(сәрасимә)* Аллаһүммә сәлли әла Мүһәммәд вә али-Мүһәммәд мө'чүз олду! Сәнә шәк кәтирәнин затына лә'нәт. *(Галхыб әлиндән, әтәјиндән өпүр)*.

Мирзә Рәһим — Будур беһиштин гапысында дуран мәлаикәләр. Әлләриндә күл дәстәләри тутуб дејирләр: гырх илдир биз һуриләр сәнин интизарыны чәкирик. Мәбада сән дүнјаја алданыб бизи өз зијарәтиндән мәһрум еләјәсән! Дур бурадан харич олаг.

Һәлимә — Анам-атам сәнә фәда олсун, бәс сиз дә мәнә рәһм етмијәсиниз, кимләр едәчәк?

Мирзә Бағыр — Чәнаб аға, тамам јерин, көјүн ихтијары сизин әлиниздәдир. Рәва дејил ки, бу бичарәни шәфаәтиниздән мәһрум еләјәсиниз. Инди ки, тәшриф кәтирмисиниз, бунун ишләрини јербәјер бујурнуз. Өзү дә дул оврәтдир. Хүсусән бир гызы да вардыр. Евиндә дә ки, киши тајфасы јохдур. Зәһмәт чәкиб евләрин мөһрүнү көтүрәсиниз.

Мирзә Рәһим — Дүз дејирсән, Мирзә Бағыр! Лакин килидләр јанымда дејил кәрәк кедиб кәтирсинләр. Ибадәт етдијим, совмәәмдә отурдуғум көһнә гојун дәрисинин алтындадыр.

Мирзә Бағыр — Чәнаб аға, мән килидләри бу саат кәтиррәм вә сиз дә мәним тәрәфимдән вәкилсиниз.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, лахејрә фиттә'чил!

Мирзә Бағыр — *(кетдикдә)* Әлагилунә ла јестәхирунә филүмурул хејр. *(кедир)*.

Мирзә Рәһим — Ej зәифә, бил вә акаһ ол! Замани ки, гијамәтин күнү бәрпа олар, һөкм-рәсбүләрбаб јетишәр. Оддан бир дар ағачы асыб орадан бә'зи үләмалары дара чәкәрләр. Хитаб јетишәр; ej мәним бәндәләрим, бунлар һаман алимләрдир ки, чамаатдан кәнар јашајыблар. Бир аз јахында әјләш! Разы олма гијамәтин күнү худавәнди-аләм мәни дә о дар ағачындан башы үстә ассын.

Һәлимә — Баш үстүндә! Мүчтәһид аға изин верәндән сонра бизим нә һәддимиз вардыр ки, сөздән чыхаг *(әјләшир ирәли)*.

Мирзә Рәһим — Ирәли! Ирәли! Ej зәифә, бир аз да ирәли! *(Һәлимә бир аз да ирәли кәлир)* Хејр, олмады! Олмады! Јахына! Јахына! «Чамеүләхбар» китабында һәзрәт өзү бујурур ки, Иннә тәгәррүбү вә канә килидүл-мүһүбб вәлмәвәддә! Ирәли әјләш мө'минә!

Һәлимә — Аға, аллаһ бизи гијамәтин күнү сизин шәфаәтиниздән бинәсиб еләмәсин! *(Ирәли әјләшир)*.

Мирзә Рәһим — Ирәли әјләш, мө'минә! Китабүләнвар саһиби бујурур ки, һәр оврәт ки, бир гәдәм үләмајә јахын гојса мин гәдәм беһиштә јахын гојачаг. Һәр оврәт ки, ики гәдәм үләмајә јахын гојса көзләрин јуман кими била соргу вә суал өзүнү беһиштин ичиндә көрәчәкдир. Јахына әјләш, зәифә, та ки, сән дә әһли-беһиштдән сајыласан.

Һәлимә — *(ағлајыр)* Даһа сиздән дә башга биз кимләрә үмид бағлајаг? *(ирәли әјләшир)*.

Мирзә Рәһим — Тәзкүрәтүлүләмадә һәзрәт бујурур ки, һәр о күнаһкар оврәтин ки, бәдәнинә үләманын нәфәси тохунса чәһәннәм оду ону јандырмагдан һәја ејләр. Јенә дә мүр'атүнниса саһиби бујурур ки, о оврәтин бәдәни ки, үләманын бәдәнинә сүртүшүр гијамәтин күнү беһиштин һуриләри јығышыб һаман оврәти зијарәт едәрләр. Елә ки, һаман оврәт беһиштә дахил олар тамам беһишт әһли онун бәдәнинин әтриндән валеһ, һејран оларлар. Инди бу оврәтләрдән олмаг истәјирсән ирәли кәл мө'минә!

Һәлимә — *(ағлајыр)* Аға, сәнә анд верирәм башындакы әммамәјә, мәни чәһәннәм одундан хилас елә. *(ирәли кәлир)*.

Мирзә Рәһим — Ej мө'минә, сәнә мүждә олсун ки, беһиштин һуриләринин ханымы олачагсан. Амма јенә чәһәннәм одундан горх. Будур, мәним чәһәннәмин горхусундан үрәјим нанә јарпағы кими титрәјир. Инанмајырсыныз әлинизи синәмә гојун. *(Һәлимәнин әлини чәкиб басыр өз синәсинә)* Јәгин ки, сизин дә үрәјиниз дөјүнүр. *(Әлини истәјир гојсун Һәлимәнин синәсинин үстүнә, Һәлимә чәкилир)*. Кәрәк сиз тезликдә бир мәһрәм ихтијар едәсиниз. Валлаһ чәһәннәмдән сизә хилас олмаға сөз верә билмәјирәм.

Һәлимә — Ај аға, мән нечә мәһрәм ихтијар едә биләрәм ки, һәлә Кәрбәлаји Һашымын өлүм хәбәриндән ики ај да кечмәди.

Мирзә Рәһим — Сәнә иддә көзләмәк лазым дејил, чүнки саһибин једди ајдыр кедиб.

Һәлимә — Бәс елә исә инди нечә олачаг ки?

Мирзә Рәһим — Нечә олачаг? Сән мәни вәкил едәрсән, мән дә сиғеји-шәриҗәни чари еләрәм.

Һәлимә — Доғрусу билсејдим ки, о аллаһ бәндәси кимдир даһа да јахшы оларды.

Мирзә Рәһим — Даһа сорушмаг нә лазым, ej мө'минә! Анчаг бурасыны билмәлисән ки, гијамәтин күнү һуриләр сәни зијарәт еләјәчәкдир. Әчәба сән буну истәмирсәнми?

Һәлимә — Мүчтәһид аға, мәни хәнизлијә гәбул едәндән сонра мәним нә сөзүм ола биләр?

Мирзә Рәһим — *(күлүр)* Хошбәхт ханым! *(әлини атыр чәнәсинә)* Аллаһүммә сәлли әла Мүһәммәд вә али Мүһәммәд. Әнкәһтүл-мәр'иҗәтүл мә'луməти вә зәввәчтү мәр'иҗәтил мә'луməти ли. Аллаһ мүбарәк еләсин!

Мирзә Бағыр төләсик дахил олур.

Мирзә Бағыр — Аллаһ сизә өмүр версин, көрүнүр бәндәнин кари-хејрини тамам еләјибсиниз!

Мирзә Рәһим — Хејр Мирзә Бағыр! Сорушдум гыз һәләлик сәғирдир, кәрәк һәдди-бүлуғә јетишсин. Анчаг бу мө'минә өзүнә мәһрәм ихтијар еләди.

Мирзә Бағыр — Нәдән гыза кәбин дүшмүр, әри сәламәт вә һал-һәјатда олан оврәтә кәбин дүшүр?

Мирзә Рәһим — Бу нә фүзуллугдур, Мирзә Бағыр! Мәкәр Кәрбәлаји Һашымын өлүм хәбәрини үч нәфәр адил шаһидләр сәнин өз јанында играр етмәдими?

Мирзә Бағыр — Бәли, сиғәни тез далы оху! Инди бу саат адам кәлди ки, Кәрбәлаји Һашым кәлир.

Һәлимә — *(галхыр ајаға)* Белә дилинә гурбан олум! Һәркаһ бу доғру олса Мүнәввәр сәғир дә олса сәнин малындыр.

Мирзә Бағыр — Јалан десәм бу әммамә мәнә хәсм олсун ки, өзү дә кәлир. Тез ол, гурбан-зад варса көндәр габаға!

Һәлимә — *(Мирзә Рәһимә)* Бәс аға, инди бу иш нечә олсун? Бәлкә әрим кәлди?

Мирзә Рәһим — Әлһәмдүлиллаһ, мәмләкәт мүсәлман мәмләкәтидир. Биз үч нәфәр шаһидә е'тибар едиб бу хејир ишә әнчам вердик, хүсусән Кәрбәлаји Һашым өзү дә шәриәт әһлидир. Билди ки, үч нәфәр шаһид кечиб шәриәтдән чыха билмәз.

Әсәдулла — *(дахил олур)* Аға, сизин оврәтиниз Нисабәјим ханым сизи сорушур.

Мирзә Рәһим — *(Тәләсик)* Кет хәбәр вер ки, бурада һеч кәс јохдур.

Мирзә Бағыр — Хејр! Хејр! Шәриәт әһли јалан данышмаз! *(гапыја сары кедир)* Бујурун, бујурун ағанын тәшрифи бурададыр.

Һәлимә — *(тәрәфә)* Бој, јахшы абрум кетди.

Нисабәјим — *(дахил олур)* Киши, јенә нијә кәлиб бу әрли оврәтин евинә сохулмусан?

Мирзә Бағыр — Ејби нәдир, әрли оланда нә олар? Чәнаб мүчтәһид үч нәфәр шаһид илән Һәлимә ханыма икинчи әр олур. Аллаһ мүбарәк еләсин.

Нисабәјим — Сәнин ки, пешән лотулугдур, даһа бу әлли аршын тәнзифи нијә башында авара еләмисән? Башыма дәјсин сән апардығын шәриәт.

Мирзә Рәһим — Оврәт, чох данышма, кәлмишәм бу оврәтин евинин мөһрүнү көтүрмәјә.

Мирзә Бағыр — Бәли, нә үчүн, елә кәбин кәсмәк үчүн дә бу күн саат хош иди. Тәәссүф олсун ки, зифаф мүјәссәр олмады, чүнки инди бир саатдыр ки, галыб саһиби кәлсин.

Нисабәјим — *(һирсли)* Бу саат вер мәним талагымы, һәјасыз көпәк!

Мирзә Рәһим — Гызыл да олсан сахламарам. Ал бу да сәнин талагын: зәвәтчи талигәһү тәлләгәһ, һијә талигәһү тәлләгәһү вә һијә талигәһү мәррәһ, тәлагән рич'ијја!

Әсәдулла — *(тәләсик дахил олур)* Аман күнүдүр,

көмәк еләјин. Бириси әлиндә хәнчәр кәлиб ахунду сорушур. Аз галды ки, мәни дә өлдүрсүн.

Мирзә Бағыр — Фүзулун бириси, үләма һүзурунда јалан данышмаг олурму? Кет сөјлә кимдир ичәри кәлсин.

Мирзә Рәһим — Мирзә Бағыр, хоф елә гијамәтин күнүндән, фитнәјә баис олма!

Мирзә Бағыр — Горхма ахунд! Сәнин гијамәтин бу күндән башлајыр.

Гәнбәр — *(дахил олур)* Һаны о имансыз, динсиз молла? Ону кәрәк гурбан пајы кими доғрујам.

Мирзә Рәһим гачмаг истәјир.

Нисабәјим — *(тутур)* Гачма һәјасыз көпәк! Кишинин арвадыны бир ајдыр ки, кәтириб бәһанә илә сахламысан.

Гәнбәр — А кишиләр, бир бунун һәјасына бахын! Гызыл күлләләрин алтындан арвад гачырмышам, бир ај да сахламышам, инди истәјир ки, кәләк гуруб алсын өзүнә. Валлаһ бу һәјасызы өлдүрәчәјәм. *(ирәли кедир)*.

Мирзә Бағыр — Һәлә өлдүрмәк олмаз! Чүнкү һаг-һесабын бөјүјү далдадыр.

Гәнбәр — Белә дә бишәрм адам олар? Ики ајдыр оврәти салыб гыфыл алтына. Һансы күн кедирәм дејир ки, саат хош дејил.

Мирзә Бағыр — Аға дүз бујурубдур. Индијә гәдәр саат хош дејил иди. Амма инди хошдур. Аға он дәгигәнин ичиндә буну алыб, буну да бошајыбдыр. *(оврәтләри көстәрир)* Амма һејф олсун ки, аралыгда әли бош галан аға олду, чүнки бунун әри кәлир.

Зүлфүгар — *(дахил олур)* Белә сәнә мүчтәһид дејән кишинин иманына лә'нәт! Ај һәјасыз оғлу, һәјасыз, мәним оврәтими нијә алмысан? *(мәчлисә)* Кишиләр, анд олсун сизин башыныза, гырх лотуларда да белә һәјасызлыг олмаз! Оврәтимин бурнуну јерә сүртмәкдән өтрү апардым бунун јанында талагын вердим ки, бир аз ағыла кәлсин, елә мән ки, ешијә чыхмышам сиғәсини өзүнә охујубдур.

Нәсрулла — *(Ағлаја-ағлаја)* Белә мәним балаларымы ағлар гојаны ағлар галсын! Шәриәтин сәнә хәсм олсун! Еј бииман. Мән сәнә нә јаманлыг еләмишдим. Нә һијләји-шәр' еләдин ки, мәним вар-јох бир бағчамы вердин һачы Салеһә? Инди дејир ки, бағча чыхыб бејшәртинә.

Әсәдуллә — *(севинә-севинә)* Ај ханым, мүждәми вер! Кәрбәлаји Һашым ағам кәлди. *(Мәчлисдә һәјәчан башлајыр).*

Кәрбәлаји Һашым, һаммал далында әшја дахил олур.

Кәрбәлаји Һашым — Салам әлејкүм, ағалар! Чох зәһмәт чәкмисиниз ки, кечәнин бу вахты мәним көрүшүмә кәлмисиниз. *(бир-бир көрүшүр. Истәјир оврәти илә дә көрүшә).*

Мирзә Рәһим — Кәрбәлаји Һашым, әл сахла! Бу оврәт инди сизә намәһрәмдир.

Кәрбәлаји Һашым — Мүчтәһид аға, бу нә фәрмајишдир? Бу әһвалатдан мән хәбәрдар дејиләм.

Мирзә Рәһим — Бәли, Кәрбәлајы Һашым! Шәриәтдән чыхмаг олмаз. Сәнин Чәддәдә вәфат етмәјини үч нәфәр адил шаһид хәбәр верәндән сонра бу зәифә өзүнә әр ихтијар еләјибдир. Нә едәсән, шәриәт дә буна јол верир. Бу да шаһидләрин адлары вә мөһүрләри.

Кәрбәлаји Һашым — *(мәчлисә)* А башыныза дөнүм, бу нә кәләкдир мәним башыма кәлди? Мән Мәккәјә кетдим ки, аллаһын борчуну верим. Бәс инди мәним арвадым нечә олсун? *(Һејрәтлә еви о тәрәфә, бу тәрәфә кәзир).*

Акиф оврәти Шәрифә ханым илә дахил олурлар

Акиф — Гардаш, сәнә нә олуб, сәнин өлүмүн... Инди бәс бу ахундун сөзү нәдир?

Кәрбәлаји Һашым — Сөзү нә олачагдыр? Һалал һазырча арвадымы алыб отурубдур, өзүм дә ағзымы ача билмирәм. Чүнки мәним өлмәјимә үч нәфәр мүсәлман шаһид кечибдир.

Акиф — Бәли, елә о шаһидләриниз дә сиздәндир. Сәнә јүз дәф'ә дедим ки, бу әммамәли лотуја инанма! Ахырда јенә дә олмады.

Гәнбәр — *(кәлир ирәли)* Һачы, һеч фикир еләмә, бу хәнчәрин күчүнә арвадыны бошатдырарам. Бир белә кәләкдән мәним дә башыма кәтирмәк истәјирди. Һарамзада оғлуна бах, гулдуру гојублар шәриәт мәһкәмәләриндә, мәнә гулдур ад гојуб далыма дүшүрләр!

Нәсрулла — Аллаһ буна диван еләсин! Вар-јохум бирчә мүлкүмү манатча јарыма алыб Һачы Салеһин чибинә төкдү.

Зүлфүгар — Валлаһ бу гырх лотудан һәјасыздыр. Апарыб һәјасыз-һәјасыз јаны балалы арвадымы сахлајыр.

Гәнбәр — Сиз өләсиниз, мән бу кафир оғлунун диваныны аллаһа гөјмајачағам. Инди бу саат өзүм диваныны еләрәм! *(истәјир хәнчәр илә вурсун).*

Нисабәјим — Вур бојну дүшсүн јерә һарамзаданын!

Акиф — *(Гәнбәрә)* Оғлан, әл сахла! Бу мәл'унун ганыны төкмәкдән һеч бир шеј чыхмаз. Кәрәк мүсәлманларын арасындакы чәһаләти өлдүрмәк. Мүсәлманларын бир чоху бу әмәлә мәшгулдур.

Кәрбәлаји Һашым — Ај гардаш, аманын бир күнүдүр! Мән даһа өзүмү итирмишәм. Бу ишә бир чарә елә. Мән бәс нечә еләјим? *(Тез-тез кәзир. Һаммаллар пулларыны истәјирләр, гајыдыб ачыгланыр).*

Акиф — Гардаш, мән сәнә јүз дәфә сөјләдим ки, өзүнү бу чилдә салма! Мән сәнә дедим бу тајфаја инанма. Чүнки бунларын чәми дүнјада гәбаһәти мәшһур олуб. Лакин сән јенә ничаты бунларда көрдүн. Инди бу моллалара инананларын дүнјадакы ничатыдыр, ахирәтләри дә бундан фәна!

Кәрбәлаји Һашым — Гардаш, мәзәммәт вахты дејил әлач елә. *(мәчлисә)* Валлаһ мән дәли олурам. А кишиләр, белә дә дәрд олармы? Мән кедирәм бејтүллаһи-һәрам зијарәтинә, инди көзүм көрә-көрә өврәтими алсынлар? *(ағлајыр).*

Акиф — Ағла-ағла! Мән сизин чәһаләтинизи көрүб ағлајанда сиз мәнә күлүрдүнүз. Инди һаман чәһаләтин сәмәрәси сизи ағладыр. Бу ағбашлы, гара фикирли намуссузлар чохларынын намусуну ајаглајыбдыр. Бу ишләрә јалныз бирчә чарә вардыр.

Кәрбәлаји Һашым — Акиф, белә гурбанын олум, о чарә нәдир?

Акиф — Кәрбәлаји һашымлыг чилдиндән чыхмаг, адам олмаг. Һәгарәтдән чыхмаг үчүн бу палтардан чыхмаг лазымдыр. Чүнки чәми фәсадлар бу узун әтәкләрин алтындан чыхыр.

Зүлфүгар — Көрүнүр ки, сән бир елмли адамсан. Елмин дә ки, олду сөз јох, ағлын да олачаг. Мән ағылсыз кәтириб арвадымын бунун јанында талағыны вердим ки, бир аз бурну овулсун. Мән бу тәрәфә дөнән кими ағылсыз арвады салыб торуна. Инди ики ајдыр ки, сахлајыр. Инди бәс нечә олсун?

Акиф — Сиз мүсәлманлар кәрәк бу ишләрдән дарыхмајасыныз. Чүнки сизин пешәниз арвадлары һејван

кими алыб сатмагдыр; нечә ки, алырсыныз, ојлә дә сатырсыныз. Даһа бурада суал јери јохдур.

Әсәдуллә — *(сәрасимә дахил олур)* Аj Һәлимә ханым, нә асудә отурмусан, евимиз јыхылыбдыр *(ағлајыр)*.

Һәлимә — Кедә, нә олуб мәкәр?

Әсәдуллә — Нә олачаг? Мүнәввәр ханым гапы далындан ешидиб ки, ону әрә верирсән, молла да кәбин кәсир, кедиб өзүнү атыб көлдә боғубдур.

Мирзә Бағыр — Ваj, јахшы мәним евим јыхылды!

Кәрбәлајиһашым — Кедә, Әсәдулла, бу нә хәбәрдир?

Әсәдуллә — Бәли, аға, будур, өлүсүнү кәтирирләр.

Мүнәввәри халча үстә кәтирирләр.
Һәлимә вә Кәрбәлајиһашым өзләрини салырлар чәназәнин үстә.

Кәрбәлајиһашым — Евин јыхылсын арвад, бу нә ишдир мәним башыма кәтирдин? Евин јыхылсын јалан шаһадәт верәнләр! Бу нә бәладыр мәним евимә салдыныз.

Акиф — *(Аралыгда дуруб әлилә көстәрир)* Бу ачыг оврәт *(Шәрифәни көстәрир)*, бу да өртүлү оврәт, *(Һәлимәни көстәрир)*, бу шәриәт *(молланы көстәрир)*, бу да шәриәтә инанан Кәрбәлајиһашымлар, бунлар да өврәт тачирләри!

Пәрдә дүшүр.

СОН.

СЕВКИЛӘР

ӘСКИ МИСИР ВӘ КӘН'АНЛЫЛАРЫН ҺӘЈАТЫНДАН АЛЫНМЫШ ӘСӘРДИР.